

محرومیت و تبعیض:
وضعیت دسترسی دختران و زنان
به آموزش در افغانستان

نوامبر ۲۰۲۴

رواداری
RAWADARI

رواداری یک نهاد مستقل و غیر جانب‌دار است که با هدف نظارت بر وضعیت حقوق بشر، توسعه فرهنگ حقوق بشری در افغانستان و تلاش برای تأمین فرهنگ حسابدگی و عدالت قربانی‌محور تأسیس شده است. بنابراین، این نهاد با رعایت کامل اصل بی‌طرفی و احترام به تمامی اصول و معیارهای پذیرفته شده‌ی جهانی حقوق بشر، کار و فعالیت می‌کند که گزارش حاضر نیز در همین راستا و به منظور بازتاب واقع بینانه رویدادهای نقض حقوق بشر آن‌گونه که واقع شده است، منتشر می‌شود.

فهرست مطالب

۲	مقدمه
۳	روش جمع‌آوری معلومات
۳	محدودیت‌ها
۴	تضمین حق آموزش در اسناد بین‌المللی حقوق بشر
۵	تعهدات دولت‌ها در مورد حق آموزش
۵	پس زمینه
۷	محرومیت زنان از حق آموزش و تحصیل با بازگشت طالبان به قدرت
۱۰	بازداشت، شکنجه، تجاوز جنسی و قتل زنان معترض
۱۱	تشدید محدودیت‌ها در مؤسسات آموزشی و تحصیلی پس از انتشار قانون «قانون امر بالمعروف و نهی عن المنکر»
۱۳	تغییر نصاب و برنامه‌های درسی مکاتب و دانشگاه‌ها
۱۳	الف- نصاب آموزشی مکاتب
۱۵	ب- نصاب تحصیلی دانشگاه‌ها
۱۷	تفتیش کتاب‌خانه‌ها
۱۹	پائین آمدن کیفیت آموزش با استخدام آموزگاران و استادان غیر مسلکی
۲۱	شیوه‌ها و اهداف نظارت
۲۱	الف- برگزاری آزمون‌های دینی و «امارت شناسی»
۲۳	ب- نظارت از نحوه پوشش دانش‌آموزان و دانش‌جویان
۲۳	نقض معیارهای حقوق بشر در نظام آموزشی و تحصیلی طالبان
۲۴	الف- ترویج نابرابری جنسیتی، نفرت و تبعیض علیه زنان
۲۵	ب- حق آموزش برای دانش‌آموزان و دانش‌جویان
۲۵	۱- حق آموزش به زبان مادری
۲۶	۲- حق آموزش مذهب، فرهنگ و تاریخ
۲۷	ج- وضعیت دسترسی دختران دارای معلولیت به حق آموزش و حرفه
۲۸	خشونت، تنبه و آزار و اذیت جنسی در مکاتب و مدارس دینی
۲۸	الف- خشونت و تنبیه فیزیکی
۲۹	ب- خشونت و آزار و اذیت جنسی
۳۰	پیامدهای اجتماعی، روانی و اقتصادی محرومیت زنان از حق آموزش و تحصیل
۳۱	الف- مشکلات روانی و اقدام به خودکشی در میان زنان و دختران
۳۱	ب- ازدواج‌های اجباری و زودهنگام
۳۳	ارزیابی راهکارهای بدیل آموزش زنان
۳۳	الف- آموزش‌های مخفی و آنلاین
۳۴	ب- بورس‌ها و کمک هزینه‌های تحصیلی
۳۵	ج- مدارس دینی
۳۷	محرومیت زنان از حق آموزش و تحصیل به مثابه جنایت علیه بشریت
۳۹	نتیجه‌گیری
۴۰	پیشنهادات

مقدمه

در حال حاضر افغانستان تنها کشور جهان است که در آن زنان و دختران به آموزش متوسطه و عالی دسترسی ندارند. سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد (یونسکو) گفته است که از زمان بازگشت طالبان به قدرت، بیش از ۱.۴ میلیون دختر واجد شرایط به صورت عمدی از رفتن به مکتب محروم شده‌اند.^۱

در گزارش حاضر به تحلیل و ارزیابی تبعات بازگشت طالبان به قدرت بر حق آموزش و تحصیل زنان افغانستان، و نیز مهم‌ترین تحولاتی که طی سه سال گذشته در نظام آموزش و پرورش این کشور رخ داده است، پرداخته می‌شود.

هدف این است که از یک سو ابعاد حقوقی و حقوق بشری سیاست و اقدامات سازمان یافته‌ی طالبان برای محرومیت عمدی زنان از حق آموزش و تحصیل، تبیین شود و از جانب دیگر چشم‌انداز تعلیم و تربیت کودکان و جوانان افغانستان در سیاست و نظام آموزشی این گروه مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد. زیرا مسأله تنها محرومیت زنان و دختران از حق آموزش نیست؛ بلکه نگرانی دیگر که تا حالا کمتر به آن پرداخته شده، تلاش طالبان برای جهت دادن به نظام آموزشی در مسیری است که می‌تواند بر کلیت جامعه‌ی افغانستان و وضعیت زنان و دختران این کشور اثرات دراز مدت بر جا بگذارد.

با این وجود، در گزارش حاضر ضمن تحلیل وضعیت حق آموزش زنان و دختران هم‌چنان به تغییرات عمده‌ای که گروه حاکم از زمان بازگشت به قدرت، در برنامه‌های درسی مؤسسات تحصیلی و آموزشی اعمال کرده‌اند، نیز پرداخته خواهد شد.

اقدامات تدریجی، سازمان‌یافته و هدفمند طالبان برای سلب حق آموزش زنان و دختران، تشدید محدودیت‌ها در مؤسسات آموزشی و تحصیلی پس از انتشار قانون «امر بالمعروف و نهی عن المنکر»، تغییرات اعمال شده در نصاب آموزشی مکاتب و دانشگاه‌ها، تفتیش کتابخانه‌های مراکز آموزشی و تحصیلی، معیارهای طالبان برای استخدام آموزگاران مکاتب و استادان دانشگاه‌ها، تغییرات در نصاب درسی و به تبع آن نقض معیارها و استانداردهای حقوق بشر، وضعیت دسترسی به آموزش به زبان مادری و آموزش مذهب، فرهنگ و تاریخ برای دانش‌آموزان و دانش‌جویان اقلیت‌های قومی و مذهبی، وضعیت دسترسی دختران دارای معلولیت به آموزش سواد و حرفه، شیوه‌های انضباطی کودکان در مکاتب، پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و روانی محرومیت زنان از حق آموزش و ارزیابی راهکارهای بدیل آموزش برای زنان و دختران مهم‌ترین موضوعاتی اند که در این گزارش، بررسی شده است.

انتظار می‌رود که یافته‌ها و پیشنهادات این گزارش مورد توجه جامعه جهانی، سازمان ملل متحد، مکانیسم‌های جزایی و به‌ویژه محکمه جزایی بین‌المللی، سازمان‌های حقوق بشری، مقامات حاکم و دیگر مراجع ذیربط قرار گرفته و اقدامات مؤثر برای تأمین دسترسی زنان به حق آموزش و تحصیل و دیگر مشکلات موجود، برداشته شود.

۱ سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد، «افغانستان: ۱.۴ میلیون دختر توسط مقامات حاکم از حق تحصیل محروم شده اند»، ۱۵ اگست ۲۰۲۴، <https://www.unesco.org/en/articles/afghanistan-14-million-girls-still-banned-school-de-facto-authorities>

روش جمع‌آوری معلومات

بخش عمده‌ی اطلاعات مندرج در این گزارش، توسط ناظران رواداری با استفاده از پرسش‌نامه و مراجعه به منابع متعدد محلی در ۲۶ ولایت افغانستان^۲ به‌شمول قربانیان اعم از زنان و دخترانی که از حق آموزش و تحصیل محروم شده و زنان و دختران قربانی خشونت، شاهدان عینی، خبرنگاران، فعالان مدنی و مدافعان حقوق بشر، مسئولان مراکز صحتی، استادان مکاتب و دانشگاه‌ها، دانش‌جویان و دانش‌آموزان اعم از دختر و پسر، وکلای مدافع و کارمندان نهادهای ذیربط بین‌المللی، بدست آمده است.

فرایند جمع‌آوری معلومات و مصاحبه، با مدیریت تیم تحقیق رواداری انجام شده و برای حصول اطمینان از کیفیت و اعتبار اطلاعات بدست‌آمده از منابع پیش‌گفته، ناظران رواداری آن را با فیصله‌ها، فرامین و سایر اسناد کتبی که توسط طالبان در مورد مؤسسات تحصیلی و آموزشی صادر شده، مقایسه و مطابقت داده‌اند.

به گزارش‌های قبلی رواداری، گزارش‌ها و دیگر مطالعاتی که پس از ۱۵ اگست ۲۰۲۱ درباره وضعیت آموزش و تحصیل زنان افغانستان توسط سازمان‌های حقوق بشری و رسانه‌ها منتشر شده، نیز استناد شده است. همین‌طور، از قوانین قبلی و گزارش‌های وزارت معارف دولت جمهوری اسلامی افغانستان و سازمان‌های بین‌المللی ذیربط، به منظور درک پیشینه‌ی معارف و وضعیت فعلی نظام آموزش و پرورش طالبان، استفاده شده است. با این وجود، گزارش حاضر تحلیل جامعی از وضعیت آموزش و تحصیل زنان افغانستان و تغییرات اعمال شده در برنامه‌های درسی مکاتب و دانشگاه‌های این کشور از زمان بازگشت طالبان به قدرت در ۱۵ اگست ۲۰۲۱ تا نوامبر ۲۰۲۴ ارائه می‌کند.

قابل یادآوری است که به خاطر حصول اطمینان از امنیت مصاحبه‌شوندگان و منابع، از ذکر تاریخ و ارائه جزئیات درباره محل وقوع برخی از رویدادها، عمداً خودداری شده است.

محدودیت‌ها

دسترسی به اطلاعات به دلیل اجرای محدودیت‌های سخت‌گیرانه از سوی طالبان، با گذشت هر روز دشوارتر شده است، زیرا آن‌ها با ایجاد فضای رعب و ترس از انتشار هرگونه معلومات خلاف میل خود و معلومات مرتبط با رویدادهای نقض حقوق بشر جلوگیری می‌کنند. ادارات استخبارات، امر به معروف، ریاست اطلاعات و فرهنگ، اداره پولیس و دفاتر والی‌ها از نهادهای اند که در اجرای این محدودیت‌ها نقش فعال‌تری دارند.^۳ به‌ویژه جمع‌آوری معلومات درباره وضعیت حقوق بشری زنان و دختران با توجه به قوانین سخت‌گیرانه‌ای موجود، کار دشوارتر نیز می‌باشد.

چنان‌که مصاحبه‌شوندگان به رواداری گفته‌اند که طالبان خبرنگاران، رسانه‌ها و دیگر شهروندان را که به ثبت و نشر صدای زنان و دختران مبادرت بورزند، مجازات خواهند کرد. افزون بر این، طالبان در شماری از ولایت‌ها رسانه‌ها و خبرنگاران محلی را تهدید کرده که اگر صدای زنان را ثبت و یا معلوماتی را در مورد وضعیت زنان و قضایای نقض حقوق بشر منتشر کنند، رسانه‌های‌شان مسدود و خودشان زندانی

۲ کابل، میدان وردک، لوگر، غزنی، بامیان، دایکندی، غور، هرات، بادغیس، نیمروز، فراه، قندهار، هلمند، ننگرهار، لغمان، کنر، خوست، پکتیکا، پکتیا، پنجشیر، پروان، بغلان، قندوز، فاریاب، تخار و بدخشان.
 ۳ رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۴»، (اگست ۲۰۲۴) [/https://rawadari.org/120820241845.htm](https://rawadari.org/120820241845.htm)

خواهند شد. همچنین، بر اساس آنچه مصاحبه شونده‌گان گفته‌اند، طالبان حتا تماس‌های تلفنی، شبکه‌های اجتماعی پیام‌رسان مانند واتس‌آپ، فیس‌بوک و تلگرام را بررسی می‌کنند تا از عدم ثبت و نشر رویدادهای نقض حقوق بشر اطمینان حاصل کنند.

به همین دلیل، رواداری در جریان جمع‌آوری معلومات و به‌ویژه مصاحبه با زنان در شماری از بخش‌های کشور و دسترسی به جزئیات برنامه‌های درسی مدارس دینی تحت کنترل طالبان با محدودیت‌های جدی مواجه بوده است.

تضمین حق آموزش در اسناد بین‌المللی حقوق بشر

حق آموزش به عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق بشری افراد که پیش‌شرط برخورداری از دیگر حقوق و آزادی‌های بشری می‌باشد، در اسناد متعدد بین‌المللی اعلام و تضمین شده است. چنان‌که اعلامیه جهانی حقوق بشر تصریح کرده است که هرکس حق دارد از آموزش و پرورش بهره‌مند شود و دسترسی به آن حد اقل در دوره‌های ابتدایی، باید به صورت رایگان برای همه تأمین گردد. این اعلامیه همچنین بر ضرورت اجباری بودن آموزش ابتدایی و قابل دسترس بودن دیگر اشکال آموزش از جمله آموزش‌های فنی و حرفه‌ای برای عموم افراد، تأکید کرده است.^۴

همین‌طور، فقره الف بند ۲ ماده ۱۳ کنوانسیون بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بر آموزش و پرورش ابتدایی و اجباری رایگان تأکید کرده است.^۵ مواد ۲۸ و ۲۹ کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک نیز، حق آموزش را برای همه کودکان صرف نظر از ویژگی‌های تباری، مذهبی و جنسیتی و دیگر تعلقات به رسمیت شناخته و تصریح کرده است که باید فرصت‌های برابر از جمله الزامی کردن و در دسترس قرار دادن آموزش ابتدایی و رایگان برای همه تضمین شود.^۶ کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان نیز بر فراهم کردن شرایط مساوی برای دسترسی به آموزش ابتدایی و عمومی، فنی، حرفه‌ای و آموزش عالی و نیز دسترسی یکسان به برنامه‌های که هرچه سریع‌تر فاصله آموزشی موجود بین زنان و مردان را کاهش بدهد تأکید نموده است.^۷ از سوی دیگر، کنوانسیون عدم تبعیض در آموزش، قایل شدن هرگونه تمایز و تفاوت‌گذاری، محروم‌سازی، ایجاد محدودیت یا رجحان قائل شدن بر اساس جنسیت و ... را در تمامی مراحل و سطوح آموزش به شدت منع کرده است.^۸

4 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، بند ۱ ماده ۲۶ اعلامیه جهانی حقوق بشر، (۱۶ دسامبر، ۱۹۴۸)، <https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights>

5 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، (۱۶ دسامبر ۱۹۶۶)،

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

6 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک، (۲۰ نوامبر ۱۹۸۹)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

7 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی رفع هرگونه تبعیض علیه زنان، (۱۸ دسامبر ۱۹۷۹)،

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

8 سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی، سازمان ملل متحد، کنوانسیون عدم تبعیض در آموزش، ماده ۱، بند ۱، (۱۴ دسامبر ۱۹۶۰)، <https://www.unesco.org/en/right-education/convention-against-discrimination>

تعهدات دولت‌ها در مورد حق آموزش

باتوجه به آنچه مطرح شد، حقوق بین‌الملل تعهدات و مسئولیت‌های را مشخص کرده است که دولت‌ها پس از الحاق به اسناد و معاهدات بین‌المللی حقوق بشر، باید آن را رعایت و اجرا کنند. اولین وظیفه و تعهد دولت‌های عضو، «احترام به حقوق بشر» است. به این معنا که دولت‌های مذکور باید از مداخله یا محدود کردن زمینه‌های دسترسی به حقوق بشر اجتناب نمایند. دومین تعهد، «حمایت از حقوق بشر» است که بر مبنای آن دولت‌های متعهد، موظف به حمایت از افراد در برابر نقض حقوق بشر می‌باشند. سومین تعهد «مسئولیت اجرا» است که دولت‌ها را مکلف به اتخاذ و اجرای اقداماتی می‌کند که زمینه‌های برخورداری از حقوق بشر را تسهیل نماید.^۹

با این وجود تعهدات یاد شده در مورد حق آموزش نیز قابل اعمال است و بر مبنای آن مسئولیت اصلی دولت‌ها ارائه مستقیم آموزش، وضع و تصویب قوانین سازگار با معاهدات بین‌المللی و اتخاذ اقدامات اجرایی برای حمایت از قربانیان و تسهیل دسترسی افراد به این حق می‌باشد.^{۱۰}

افغانستان به اسناد متعدد بین‌المللی از جمله کنوانسیون بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان و کنوانسیون حقوق کودک که حق آموزش را تضمین کرده‌اند، پیوسته است.^{۱۱} از این رو، طالبان به عنوان گروه حاکم، که در حال حاضر قدرت سیاسی را در اختیار دارد، برای اجرای مقررات مندرج در اسناد یاد شده مسئولیت حقوقی دارند. زیرا مطابق با نظریه شماره ۶۱-۲۶ کمیته حقوق بشر، اسناد بین‌المللی در همه حال و به‌رغم تغییر دولت‌ها باید رعایت شود و دولت‌های جانشین اجازه ندارند که از این اسناد خارج شوند.^{۱۲}

پس زمینه

قانون اساسی مصوب سال ۲۰۰۴ دولت را مکلف نموده بود که «منشور ملل متحد، معاهدات بین‌الدول، میثاق‌های بین‌المللی که افغانستان به آن ملحق شده است و اعلامیه جهانی حقوق بشر را رعایت کند...»^{۱۳} بر اساس ماده ۴۳ این قانون، «تعلیم حق تمام اتباع افغانستان است که تا درجه لیسانس در مؤسسات تعلیمی دولتی به صورت رایگان از طرف دولت تأمین می‌شود. دولت مکلف است که به منظور تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان، تأمین تعلیمات متوسطه اجباری، پروگرام موثر طرح و تطبیق نماید و زمینه تدریس زبان‌های مادری را در مناطقی که به آن‌ها تکلم می‌کنند، فراهم کند.»^{۱۴} قانون معارف دولت جمهوری اسلامی افغانستان نیز با تبعیت از قانون اساسی، تصریح کرده است که: «اتباع افغانستان بدون هیچ‌نوع تبعیض، دارای حق مساوی تعلیم و تربیه می‌باشد.»^{۱۵}

۹ کمیشنری عالی سازمان ملل متحد، «حقوق بین‌الملل بشر»، <https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms/international-human-rights-law>.

۱۰ سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی، سازمان ملل متحد، «تعهدات و مسئولیت‌های دولت‌ها درباره حق آموزش»، ۲۳ جنوری ۲۰۲۴.

۱۱ <https://www.unesco.org/en/right-education/state-obligations-responsibilities?hub=70224>

۱۲ مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، «معاهدات حقوق بشر که افغانستان به آن‌ها الحاق کرده است»، https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=1&Lang=EN.

۱۳ سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، نظریه عمومی کمیته حقوق بشر، شماره ۲۶ (۶۱)، ۲۹ اکتبر ۱۹۹۷، <https://digitallibrary.un.org/record/249474?v=pdf>.

۱۴ دولت جمهوری اسلامی افغانستان، قانون اساسی، ماده ۷، (۴ جنوری ۲۰۰۴).

۱۵ همان

۱۶ دولت جمهوری اسلامی افغانستان، قانون معارف افغانستان، ماده ۳، (تاریخ ۲۴ جولای ۲۰۰۸)

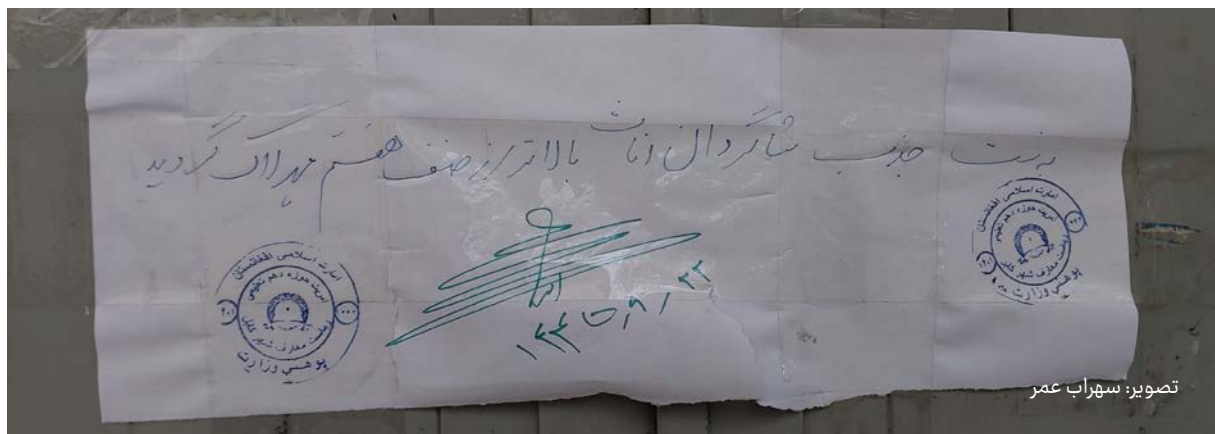
با این وجود، دولت جمهوری اسلامی افغانستان به رغم مشکلات و چالش‌های مهمی مانند فساد و نگرانی‌های امنیتی؛ اما تلاش‌های ارزشمندی را برای تأمین دسترسی شهروندان این کشور به حق آموزش و تحصیل انجام داده بود. به خصوص پیشرفت‌های قابل توجهی در زمینه‌ی دسترسی دختران به حق آموزش در سطوح گوناگون بدست آمده بود. چنان‌که بر اساس گزارش سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد، (یونسکو) تعداد دانش‌جویان دختر تا بیست برابر از ۵۰۰۰ در سال ۲۰۰۱ به ۱۰۰۰۰۰ در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته بود و نیز نرخ با سوادی در میان زنان این کشور، دو برابر شده بود. همین‌طور، تعداد دختران دانش‌آموز در مکاتب ابتدائیه از تقریباً صفر در سال ۲۰۰۱ به ۲.۵ میلیون در سال ۲۰۱۸ رسیده بود.^{۱۶}

در مورد ایجاد مؤسسات آموزشی و تحصیلی دولتی و خصوصی نیز، پیشرفت‌های چشم‌گیری حاصل شده بود. چنان‌که تا سال ۲۰۲۰، در مجموع ۱۷،۰۶۰ باب مکتب تعلیمات عمومی به‌شمول ۷،۴۲۳ باب ابتدائیه، ۴۲۲۳ باب متوسطه و ۵۴۱۴ باب لیسه در سراسر کشور فعال بود که از این میان ۱۹۷۱ باب آن به‌شمول (۱۰۱۳ ابتدائیه، ۵۹۱ متوسطه و ۳۷۶ باب لیسه) خصوصی بودند. تعداد مجموعی مراکز تربیه معلم در همین دوره به ۳۵۴ باب و تعداد مکاتب سواد حیاتی به ۶۵ باب افزایش یافته بود.^{۱۷} هم‌چنین، از مجموع ۱۰،۰۱۷،۹۲۵ دانش‌آموز مراکز تعلیمی در سراسر کشور، ۳،۸۱۶،۷۹۳ تن آن‌ها را دانش‌آموزان دختر تشکیل می‌دادند.^{۱۸}

گزارش‌ها نشان می‌دهد که در مورد تعداد آموزگاران زن نیز موفقیت‌های خوبی بدست آمده بود. چنان‌که قبل از ماه آگست ۲۰۲۱ از مجموع ۲۲۶۰۰۰ آموزگار در مکاتب دولتی ۸۱۰۰۰ (۳۶ درصد) آن‌ها را زنان تشکیل می‌دادند. اما یک سال بعد از تسلط دوباره‌ی طالبان بر افغانستان، یعنی تا آگست سال ۲۰۲۲ این گروه، حدود ۱۴۰۰۰ شغل دولتی را که در اختیار زنان بود حذف کردند که در این میان ۸۲ درصد آن شغل آموزگاری بود.^{۱۹}

با این همه، طالبان پس از بازگشت به قدرت در ۱۵ آگست ۲۰۲۱، قانون اساسی قبلی را که متضمن دسترسی شهروندان به حقوق بشر به‌شمول حق آموزش و تحصیل بود لغو کردند^{۲۰} و همان سیاستی را در پیش گرفتند که بر مبنای آن در سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۰۱ زنان و دختران این کشور را از حق آموزش و دیگر حقوق انسانی شان محروم کرده بودند.^{۲۱}

تصویر: سهراب عمر

16 سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد، «بگذارید زنان و دختران در افغانستان بیاموزند»، (۱۸ جنوری ۲۰۲۳)، <https://www.unesco.org/en/articles/let-girls-and-women-afghanistan-learn>.

17 دولت جمهوری اسلامی افغانستان، وزارت معارف، «گزارش تشریحی سالانه پیشرفت پلان علمیتی و دست آوردهای معارف»، (۲۰۲۱)، نگاه کنید به: https://moe.gov.af/sites/default/files/2021-01-MoE%20%01-Annual%20Progress%20Report%201399%20%20National%20level%20Final_2_0.pdf

18 دولت جمهوری اسلامی افغانستان، وزارت معارف، معینیت تضمین کیفیت، کتاب تحلیلی احصائوی معارف، (۲۰۲۰)، https://moe.gov.af/sites/default/files/2021-01-Analytical_Report_1398_Dari.pdf.

19 ایالات متحده آمریکا، سازمان بازرسی ویژه، «وضعیت آموزش در افغانستان: سیاست‌های طالبان منجر به محدودیت دسترسی و کاهش کیفیت آموزش شده است»، <https://www.sigar.mil/pdf/evaluations/SIGAR-24-01-IP.pdf>.

20 رواداری، «وضعیت دسترسی به عدالت در نظام عدلی و قضایی» (جون ۲۰۲۳)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/RW_Rule-of-Law-Report-Dari.pdf.

21 سازمان دیده بان حقوق بشر، «حمله طالبان به حق آموزش دختران آینده افغانستان را آسیب می‌رساند»، (سپتامبر ۲۰۲۴)، <https://www.hrw.org/news/2024/09/17/talibans-attack-girls-education-harming-afghanistans-future>.

محرومیت زنان از حق آموزش و تحصیل با بازگشت طالبان به قدرت

طالبان از زمان بازگشت به قدرت در ۱۵ آگست ۲۰۲۱، دست کم ۷۰ فرمان، دستور و اعلامیه را برای اعمال محدودیت بر زندگی زنان از جمله حق کار، گشت و گذار آزادانه، حق دسترسی به خدمات صحتی و حق آموزش آن‌ها صادر کرده‌اند.^{۲۲} بخشی از این فرمان‌ها و اعلامیه‌ها برای سلب هدفمند و سازمان‌یافته‌ی حق آموزش زنان و دختران این کشور صادر شده است. چنان‌که

در ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۱، وزارت معارف این گروه از بازگشایی مکاتب دخترانه برای سال تحصیلی جدید خودداری کردند.^{۲۳} اما بعداً گفتند که «مخالف آموزش نیستند» و مکاتب دخترانه را باز خواهند کرد.^{۲۴} با این وجود، در ۲۳ مارچ ۲۰۲۲ طالبان اعلام کردند که مکاتب دخترانه تا زمانی که پوشش دانش‌آموزان دختر مطابق فرهنگ و شریعت اسلامی طراحی می‌شود، تعطیل شوند.^{۲۵}

در تاریخ ۲۳ اپریل ۲۰۲۲، طالبان اعلام کرد که برای «از بین بردن کامل اختلاط» دختر و پسر در دانشگاه‌های پایتخت کشور، سه روز هفته را به دانش‌جویان پسر و سه روز هفته را به دانش‌جویان دختر اختصاص داده‌اند.^{۲۶}

به تعقیب آن، در تاریخ ۱۹ دسامبر ۲۰۲۲ وزارت تحصیلات عالی طالبان به تمام دانشگاه‌های دولتی و خصوصی دستور داد که تا اطلاع ثانوی به دانش‌جویان دختر اجازه‌ی ورود به صنف‌های درسی داده نشود. در نامه‌ای که به امضای ندا محمد ندیم، وزیر تحصیلات عالی طالبان رسیده بود، از تمام دانشگاه‌ها خواسته شده بود که فوراً این حکم را اجرا کنند.^{۲۷} ندا محمد ندیم بعداً در توجیه این تصمیم گفت که دانش‌جویان دختر پوشش اسلامی را رعایت نمی‌کردند، بدون محارم شرعی در صنف‌های درسی حاضر می‌شدند، با دانش‌جویان پسر در یک صنف درس می‌خواندند و بدون محرم از یک ولایت به ولایت دیگر سفر می‌کردند.^{۲۸}

این اقدام طالبان واکنش‌های گسترده‌ی را در سطح منطقه و جهان به دنبال داشت. کمیته رفع تبعیض علیه زنان، تصمیم طالبان مبنی بر ممنوعیت تحصیل و آموزش زنان را محکوم نموده و آن را نقض صریح تعهدات عرفی و الزام‌آور بین‌المللی از جمله نقض مقررات مندرج در کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان خواند.^{۲۹}

اعتراضاتی در داخل کشور نیز شکل گرفت. زنان معترض با برگزاری تظاهرات و تجمعات مسالمت‌آمیز در بخش‌های از کشور به این

22 سازمان ملل متحد، سازمان برابری جنسیتی و توانمندی، «(زنان افغان پس از سه سال تسلط طالبان)»، (آگست ۲۰۲۲)، <https://www.unwomen.org/en/articles/faqs/faqs-afghan-women-three-years-after-the-taliban-takeover>

23 بی بی سی فارسی، «مدارس افغانستان باز شدند اما بدون حضور دختران»، (سپتامبر ۲۰۲۱)، <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-58608405>

24 اسوشیتد پرس، «مصاحبه با اسوشیتد پرس: طالبان متعهد می‌شوند که تمامی دختران به زودی در مکتب خواهند بود»، (جنوری ۲۰۲۲)، <https://apnews.com/article/afghanistan-education-united-nations-2022-03>

25 سازمان عفو بین‌الملل، «افغانستان: عقب نشینی طالبان از بازگشایی مکاتب برای دختران تأثیرات جبران‌ناپذیری بر آینده آن‌ها می‌گذارد»، (مارچ ۲۰۲۲)، <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/03/afghanistan-taliban-backtrack-on-school-re-opening-for-girls-irreversibly-impacts-their-future>

26 هشت صبح، «تفکیک جنسیتی در دانشگاه‌ها: مردم وزارت تحصیلات عالی طالبان را وزارت مبارزه با تحصیلات می‌گویند»، (۲۷ اپریل ۲۰۲۲)، <https://8am.media/fa/gender-segregation-in-universities-people-call-the-taliban-ministry-of-higher-education-the-ministry-of-education>

27 گاردین، «طالبان زنان افغان را از تحصیل در دانشگاه منع کردند»، (دسامبر ۲۰۲۲)، <https://www.theguardian.com/world/2022/dec/20/taliban-ban-afghan-women-university-education>

28 دویچه وله، «وزیر تحصیلات عالی طالبان از ممنوعیت تحصیل زنان دفاع کرد»، (دسامبر ۲۰۲۲)، [https://www.dw.com/fa-af/%D9%88%D8%B2%DB%8C%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D8%B5%DB%8C%D9%84%D8%A7%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D8%B2-%D9%85%D9%85%D9%86%D9%88%D8%B9%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%B7%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D8%B2-%D9%85%D9%85%D9%86%D9%88%D8%B9%DB%8C%D8%AA-%D8%AA%D8%AD%D8%B5%DB%8C%D9%84-%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%86-%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%DA%A9%D8%B1%D8%AF/a-64194225](https://www.dw.com/fa-af/%D9%88%D8%B2%DB%8C%D8%B1-%D8%AA%D8%AD%D8%B5%DB%8C%D9%84%D8%A7%D8%A7%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D8%B2-%D9%85%D9%85%D9%86%D9%88%D8%B9%D9%84%D8%A7%D8%AA-%D8%B9%D8%A7%D9%84%DB%8C-%D8%B7%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86-%D8%A7%D8%B2-%D9%85%D9%85%D9%86%D9%88%D8%B9%DB%8C%D8%AA-%D8%AA%D8%AD%D8%B5%DB%8C%D9%84-%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%86-%D8%AF%D9%81%D8%A7%D8%B9-%DA%A9%D8%B1%D8%AF/a-64194225)

29 دفتر کمیشنری عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، کمیته رفع تبعیض علیه زنان، «افغانستان: منع تحصیل زنان در مکاتب و محل کار آینده کل کشور را به خطر می‌اندازد»، (۲۲ دسامبر ۲۰۲۲)، [https://www.ohchr.org/en/.the%20.afghanistan-banning-women-and-girls-schools-and-workplace-jeopardises-entire#.I:text=GENEVA%20\(29%20December%202022\)%20%20E2%80%93/12/statements/2022-world%27%20biggest%20gender%20gaps](https://www.ohchr.org/en/.the%20.afghanistan-banning-women-and-girls-schools-and-workplace-jeopardises-entire#.I:text=GENEVA%20(29%20December%202022)%20%20E2%80%93/12/statements/2022-world%27%20biggest%20gender%20gaps)

تصمیم طالبان اعتراض کردند. همین‌طور، ۶۰ تن از استادان دانشگاه‌های سراسر افغانستان به صورت گروهی استعفا دادند.^{۳۰} سازمان همکاری اسلامی نیز با ابراز ناامیدی عمیق از این تصمیم طالبان، تأکید کرد که مردم افغانستان اعم از زنان و مردان باید از حقوق اساسی خود از جمله حق آموزش برخوردار شوند.^{۳۱} اما طالبان بدون هیچ اعتنا به واکنش‌های از این دست و تعهدات قانونی خود، هم‌چنان به اجرای محدودیت‌های سخت‌گیرانه‌تر ادامه دادند. چنان‌که در تاریخ ۲۸ جنوری ۲۰۲۳ وزارت تحصیلات عالی با ارسال یک نامه رسمی به دانشگاه‌های دولتی و خصوصی، شرکت زنان و دختران در آزمون ورودی کانکور را منع کردند. در این نامه از تمامی دانشگاه‌های فعال در سراسر کشور خواسته شده بود که تا اطلاع بعدی، زنان و دختران حق شرکت در آزمون کانکور را ندارند.^{۳۲}

در ادامه‌ی این اقدامات، وزارت معارف طالبان به مکاتب دستور داد که به دختران قد بلند حتی اگر پایین‌تر از صنف ششم نیز هستند اجازه‌ی ورود به صنف‌های درسی داده نشود.^{۳۳} هم‌چنین، در شماری از ولایت‌ها از جمله در قندهار و ارزگان طالبان زنان و دختران را از تحصیل ابتدایی در مراکز علوم صحنی نیز منع کردند در حالی‌که در سایر بخش‌های کشور دختران مشروط به رعایت مقررات وضع شده از سوی اداره امر به معروف، می‌توانند در این مراکز درس بخوانند.^{۳۴}

در حالی‌که از ۱۲ میلیون جمعیت بی‌سواد بالاتر از ۱۵ سال، ۷.۲ میلیون آن را زنان تشکیل می‌دهند.^{۳۵} طالبان بعداً برنامه‌های آموزش سواد و حرفه برای زنان را نیز منع کردند. اقدامی که نقض صریح مقررات مندرج در کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، که دولت‌ها را به کاهش هرچه سریع‌تر فاصله‌ی آموزشی موجود بین زنان و مردان مکلف کرده است، به شمار می‌رود. بنابراین، طالبان طی سه سال گذشته به صورت نظام‌مند و سازمان‌یافته زمینه‌ها و فرصت‌های دسترسی زنان به حق آموزش را از بین برده‌اند و بر اساس آخرین آمار سازمان آموزشی علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد، در حال حاضر تعداد دختران واجد شرایط که توسط مقامات حاکم از رفتن به مکتب به صورت عمدی محروم شده‌اند به ۱.۴ میلیون نفر می‌رسد.^{۳۶}

پالیسی‌های تبعیض‌آمیز طالبان در مورد آموزش با اعتراض‌هایی پی‌گیر از سوی مردم افغانستان و به‌ویژه زنان معترض روبرو شد. اما طالبان به صورت خشونت‌آمیز این اعتراضات را سرکوب کردند.

30 افغانستان انترنشنال، «استعفای گروهی بیش از ۶۰ استاد دانشگاه‌های افغانستان در اعتراض به آپارتاید جنسیتی»، (۲۳ دسامبر ۲۰۲۲)، <https://www.iranintl.com/202212238665>

31 سازمان همکاری اسلامی، «تکرانی سازمان همکاری اسلامی از ممنوعیت تحصیل زنان در مکاتب توسط دولت مؤقت»، (۲۴ مارچ ۲۰۲۲)، https://www.oic-oci.org/topic/?t_id=33958&t_ref=22699&lan=en

32 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۳»، (اگست ۲۰۲۳)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/RW_AFGHumanRights2023_Dari.pdf/08

33 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۴»، (اگست ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/RW_MidYear2024_HRReport_Dari.pdf/08

34 رواداری، «دوام حذف و سرکوب؛ گزارش وضعیت حقوق بشر در سال ۲۰۲۳»، (مارچ ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/RW_MidYear2024_HRReport_Dari.pdf/08

35 سازمان ملل متحد، سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی، «یونیسکو در کنار همه افغان‌ها می‌ایستد تا مطمئن شود که جوانان و بزرگسالان به ویژه زنان و دختران تا سال ۲۰۳۰ به سواد و مهارت دست یابند»، (۲۰ اپریل ۲۰۲۳)، <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-stands-all-afghans-ensure-youth-and-adults-afghanistan-especially-women-and-girls-achieve>

36 سازمان ملل متحد، سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی، «افغانستان: ۱.۴ میلیون دختر توسط مقامات حاکم از حق تحصیل محروم شده‌اند»، (۱۵ اگست ۲۰۲۴)، <https://www.unesco.org/en/articles/afghanistan-14-million-girls-still-banned-school-de-facto-authorities>

بازداشت، شکنجه، تجاوز جنسی و قتل زنان معترض

همزمان با تشدید محدودیت‌ها بر آزادی‌های اساسی زنان و حذف سیستماتیک آنان از زندگی عمومی، آن گونه که مطرح شد، زنان و به ویژه مدافعان حقوق زن در داخل کشور، به برگزاری تظاهرات و تجمعات مسالمت‌آمیز اقدام کردند. آنان در شهر کابل و برخی از ولایت‌ها به سیاست‌های تبعیض‌آمیز طالبان از جمله محرومیت عمدی دختران از حق آموزش و تحصیل، اعتراض نموده و خواستار رفع محدودیت‌ها شدند.

طالبان این تظاهرات و گردهمایی‌ها را به طور خشونت‌آمیز سرکوب و زنان معترض را بازداشت، شکنجه و تهدید کردند.^{۳۷} طالبان شماری از این زنان معترض را در بازداشتگاه‌های خود مورد تجاوز جنسی قرار دادند و تعدادی را نیز به قتل رساندند.^{۳۸}

چنان‌که در تاریخ ۱۶ سپتامبر ۲۰۲۱ به تعداد ۸ تن از زنان معترض در مزار شریف که در سازمان‌دهی برنامه‌های اعتراضی نقش داشتند، به گونه‌ی مرموز به قتل رسیدند.^{۳۹} در همین حال، بر اساس یک گزارش مشترک روزنامه گاردین و رسانه‌ی رخشانه، مردان مسلح طالبان پس از آن‌که بر یک زن معترض در زندان تجاوز کردند از او فیلم گرفتند و بعداً آن‌را به عنوان تهدید به قربانی ارسال کردند تا از برگزاری برنامه‌های انتقادی علیه طالبان خودداری کنند.^{۴۰}

با این وجود، طالبان برای سرکوب تجمعات دادخواهانه‌ی زنان و هرنوع اعتراض و انتقاد دیگر، به خشونت‌آمیزترین شیوه‌های ممکن متوسل شدند. ندا محمد ندیم والی اسبق طالبان برای کابل، در یک نوار تصویری که در ماه می ۲۰۲۲ از طریق شبکه‌های اجتماعی منتشر شد گفت: «مخالفت با طالبان حرام است و مخالفان این نظام واجب‌القتل هستند.»^{۴۱} در تاریخ ۲۵ دسامبر ۲۰۲۲ والی طالبان در قندهار، نیز معترضان را بغاوت‌گر خواند و به تمام ادارات تحت امر خود دستور داد: «افرادی که حکومت را تخریب می‌کنند، آن‌ها را به چنگ قانون بسپارید تا شرعاً محاکمه شوند.»

پس از ممنوعیت دختران از تحصیل در دانشگاه‌ها، استادان و دانش‌جویان دانشگاه‌های دولتی و خصوصی در کابل، قندهار، ننگرهار، پکتیا، تخار، بلخ، نیمروز، بامیان، میدان وردک، هرات و دیگر ولایت‌ها، با شعار «یا همه یا هیچ‌کس» صنف‌های درسی را ترک نموده و هشدار دادند تا زمانی‌که طالبان در مورد این تصمیم خود تجدید نظر نکنند به صنف‌ها حاضر نخواهند شد. با این وجود؛ رواداری به معلوماتی دست یافته بود که طالبان این معترضان را به بازداشت، شکنجه و حتی قتل تهدید کرده بودند.^{۴۲}

یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که طالبان از آگست ۲۰۲۱ تا جولای ۲۰۲۴ دست کم ۷۸ تن از زنان معترض را بازداشت و زندانی کرده اند.^{۴۳} به طور مثال،

37 گزارش‌گر ویژه حقوق بشر، «وضعیت حقوق بشر در افغانستان» (۲۰ سپتامبر ۲۰۲۲). <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc516-situation-human-rights-afghanistan-report-special-rapporteur>

38 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۳»، (آگست ۲۰۲۳). https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/08/RW_AFGHumanRights2023_Dari.pdf

39 رواداری، «عقب‌گرد و سرکوب؛ وضعیت حقوق بشری افغانستان» (دسامبر ۲۰۲۲). <https://rawadari.org/wp-content/uploads/2022/12/One-Year-of-Taliban-Rule-in-Afghanistan-Dari.pdf>

40 گاردین، «ویدیوی نشان می‌دهد که یک زن در زندان طالبان مورد تجاوز گروهی قرار گرفته است»، (۳ جولای ۲۰۲۴). https://www.theguardian.com/global-development/article/2024/jul/03/video-appears-to-shows-gang-rape-of-woman-in-a-taliban-jail?utm_term=Autofeed&CMP=tw_gu&utm_medium&utm_source=Twitter#Echobox=1720002279

41 رواداری، «عقب‌گرد و سرکوب؛ وضعیت حقوق بشری افغانستان» (دسامبر ۲۰۲۲). <https://rawadari.org/wp-content/uploads/2022/12/One-Year-of-Taliban-Rule-in-Afghanistan-Dari.pdf>

42 بیانیه مطبوعاتی رواداری، «طالبان معترضان به ممنوعیت تحصیل زنان را به بازداشت و شکنجه تهدید کردند»، (۲۲ دسامبر ۲۰۲۲). <https://x.com/rawadari/status/1605680242894417921?s=12>

43 رواداری، «بیانیه خبری در پیوند با سومین سال بازگشت طالبان به قدرت و نقض گسترده حقوق بشر»، (۱۴ آگست ۲۰۲۴). <https://rawadari.org/140820241858.htm>

در تاریخ ۱۱ فیبروری ۲۰۲۳ طالبان در ولایت تخار، یک تن از زنان معترض را یک جا با برادرش بازداشت کردند. این زن به دلیل اعتراض به سیاست‌ها و اقدامات تبعیض آمیز طالبان علیه زنان بازداشت شده بود.^{۴۴} یک مرد از حوزه قندهار به رواداری گفته است که او به دلیل یک مصاحبه انتقادی در مورد مسدود شدن مکاتب و دانشگاه‌ها بر روی زنان، از سوی طالبان از وظیفه برکنار و به مرگ تهدید شده بود. او اضافه کرد که طالبان یک شب به خانه‌اش آمدند و با تهدید از او تعهد گرفتند که دیگر علیه طالبان چیزی نگوید.

همین‌طور، در یک مورد دیگر یک فعال آموزش مرد از این ولایت که در اعتراض به مسدود شدن دروازه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها به روی زنان، در صفحه فیس‌بوک خود یک پست انتقادی منتشر کرده بود توسط طالبان بازداشت و به مدت ۲ ماه زندانی شد. او طی این مدت به شدت مورد شکنجه و بدرفتاری قرار گرفته است. علاوه بر این، هیأت رهبری دانشگاه ولایت کتر، یک تن از استادان این دانشگاه را که در صفحه فیس‌بوک خود از طالبان به خاطر محرومیت عمدی زنان و دختران از حق آموزش انتقاد کرده بود، بدون هیچ‌گونه اطلاع قبلی از وظیفه‌اش برکنار کردند.

تشدید محدودیت‌ها در مؤسسات آموزشی و تحصیلی پس از انتشار «قانون امر بالمعروف و نهی عن المنکر»

در حالی که کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان تأکید کرده است که برای محو هر نوع مفهوم تقلیدی و کلیشه‌ای از نقش زنان و مردان در تمامی سطوح باید اقداماتی برای تشویق آموزش مختلط پسر و دختر اتخاذ و اجرا شود.^{۴۵} اما وزارت معارف طالبان، صنف‌های درسی مکاتب ابتدائیه و مراکز آموزشی صحنی را که دختران در آن‌ها درس می‌خوانند، جدا نموده و به این ترتیب، استادان مرد به دانش‌آموزان زن و استادان زن به دانش‌آموزان پسر اجازه‌ی تدریس را ندارند. علاوه بر این، یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که محدودیت‌های سخت‌گیرانه در مورد دانش‌آموزان دختر در مکاتب ابتدائیه، پس از انتشار «قانون امر بالمعروف و نهی عن المنکر» تشدید شده است. چنان‌که اخیراً وزارت معارف طالبان، در برخی از ولایت‌ها به مکاتب دستور داده است که دختران پائین‌تر از صنف ششم نیز باید ماسک، دست‌کش و «حجاب شرعی» داشته باشند. به‌طور مثال، در ولایت هرات طالبان به تمامی دختران دوره ابتدائیه و دخترانی که در انستیتوت‌های علوم صحنی درس می‌خوانند، دستور داده که باید لباس دراز، چادر و ماسک بپوشند و بدون آرایش در صنف‌ها حاضر شوند. بخش زنان امر به معروف در این ولایت، وظیفه دارد که از نحوه پوشش دانش‌آموزان و دانش‌جویان دختر نظارت کنند. در ولایت قندوز طالبان به دختران صنف ۴-۶ دستور داده که صورت خود را بپوشانند و از «برقع» (چادری که صورت را می‌پوشاند) و ماسک استفاده کنند. همین‌طور، در ولایت بدخشان به دختران پایین‌تر از صنف شش و دانش‌جویان دختر در انستیتوت‌های صحنی دستور داده شده که «نقاب» یا «برقع» بپوشند.

در ولایت‌های خوست، پکتیا و پکتیکا اداره امر به معروف طالبان دستور داده که دختران بالاتر از ده سال، باید حجاب شرعی داشته باشند. هم‌چنین، مراکز آموزشی خصوصی در این ولایت‌ها اجازه ندارند دختران بالاتر از ده سال را ثبت نام کنند.

44 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۳»، (آگست ۲۰۲۳)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/08/RW_AFGHumanRights2023_Dari.pdf

45 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، بند ۱۰، ماده ۱۰، (۱۸ دسامبر ۱۹۷۹)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

شواهد بدست آمده نشان می دهد که در ولایت غور به دختران پائین تر از صنف ششم به دلیل نداشتن ماسک و دستکش اجازه‌ی ورود به صنف‌های درسی داده نشده است. در ولایت غزنی طالبان حتا تصمیم دارند که صنف‌های درسی دانش‌آموزان انستیتوت‌های صحنی این ولایت را در ساختمان جداگانه منتقل کنند تا دانش‌جویان دختر و پسر بر اساس «قانون امر بالمعروف و نهی عن المنکر» نتوانند یکدیگر را ببینند.

اداره امر به معروف در ولایت هلمند به چندین مکتب خصوصی دستور داده که دانش‌آموزان دختر و پسر از صنف ۱-۳ نباید یکجا و به صورت مختلط درس بخوانند. صنف‌های درسی دختران و پسران از صنف ۳-۶ در این ولایت، قبلاً جدا شده بودند. در ولایت قندهار نیز، اداره امر به معروف به دخترانی که در صنف‌های پنجم و ششم درس می‌خوانند و بالاتر از ده سال سن دارند، توصیه کرده تا با محارم شرعی خود به مکتب بروند، هرچند این دستور تا هنوز عملی نشده است.

تغییر نصاب و برنامه‌های درسی مکاتب و دانشگاه‌ها

هرچند طالبان به صورت رسمی از لغو قانون معارف و قانون تحصیلات عالی سخن نگفته‌اند؛ اما یافته‌های گزارش حاضر نشان داده است که آن‌ها قوانین مذکور را عملاً اجرا نمی‌کنند بلکه به صورت سلیقه‌ای و بر اساس مجموعه‌ای از فرامین کتبی و شفاهی فعالیت مؤسسات آموزشی و تحصیلی را در مسیر دل‌خواه خود هدایت می‌کنند. از این رو، در حال حاضر قانون مشخصی برای نهادهای تحصیلی و آموزشی وجود ندارد و به همین دلیل یک نوع بی‌نظمی و هرج مرج بر فضای آموزشی دانشگاه‌ها و مکاتب کشور مسلط شده است.

از سوی دیگر، وزارت معارف و وزارت تحصیلات عالی طالبان، طی سه سال گذشته تغییرات زیادی را در برنامه‌های درسی مکاتب و دانشگاه‌ها اعمال کرده‌اند. به گونه‌ای که مضامین اصلی کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند و به جای آن به موضوعاتی که اغلب نوع روایت و تفسیر خود طالبان را بازتاب می‌دهد، اولویت داده می‌شود.

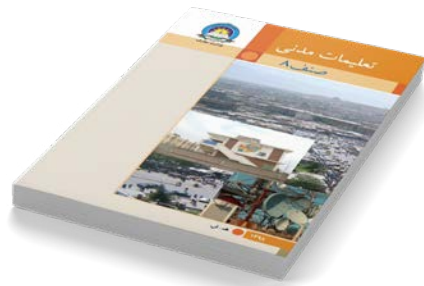
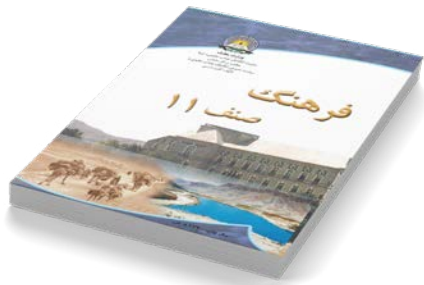
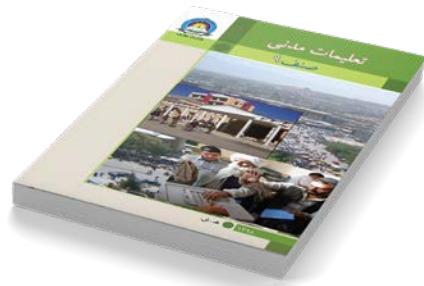
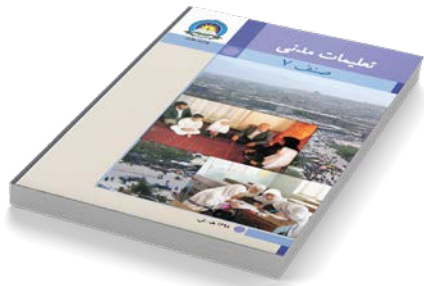
افزون بر این، طی سه سال گذشته شماری قابل توجهی از نیروهای مسلکی و استادان دانشگاه‌ها، کشور را ترک کرده‌اند. به همین دلیل سطح کیفیت درسی در مؤسسات آموزشی و تحصیلی پائین آمده است. یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که طالبان تغییرات اساسی را در نصاب آموزشی مکاتب و دانشگاه‌های سراسر کشور اعمال کرده‌اند. این تغییرات عمدتاً معطوف به ترویج ایدئولوژی/دیدگاه طالبان و برداشتهای سخت‌گیرانه از اسلام می‌باشد. در ادامه، با جزئیات و تفصیل بیشتر به موارد یاد شده پرداخته می‌شود.

الف- نصاب آموزشی مکاتب

بر بنیاد شواهد بدست‌آمده، وزارت معارف طالبان تا کنون مضامین مهارت‌های زندگی، تعلیمات مدنی، خط و رسم در برخی از صنف‌های درسی، وطن دوستی، فرهنگ، دروس علوم اجتماعی، هنر و مضامین مربوط به فقه جعفری در ولایت‌های شیعه نشین را تحت عنوان «مضامین غیر ضروری» از نصاب درسی مکاتب حذف و به جای آن‌ها یا ساعت تدریس مضامین دینی را افزایش داده و یا مضامین جدید دینی را شامل برنامه‌های درسی کرده‌اند. همه‌ی مضامین دینی که در حال حاضر در مکاتب تدریس می‌شود و یا جدیداً توسط وزارت معارف طالبان شامل برنامه‌های درسی شده مربوط به فقه حنفی می‌باشند.

بر اساس فیصله شماره (۴) مؤرخ ۲۵ اکتبر ۲۰۲۳ جلسه هیأت رهبری وزارت و هدایت وزیر معارف طالبان، به تمامی مکاتب دستور داده شده است که ساعت‌های درسی مضمون قرآن کریم و تعلیمات اسلامی افزایش یابد. بر اساس این فیصله «تبرکاً صنف‌های درسی با مضمون قرآن کریم و تعلیمات اسلامی باید آغاز شود و حداقل یک عالم دینی که با تجوید بلدیت داشته باشد و نیز یک قاری قرآن، در تمامی مکاتب استخدام شود.» وظیفه این دو عالم دینی کمک به آموزگاران و دانش‌آموزان برای یادگیری مسایل دینی و اسلامی می‌باشد.

هم‌چنین، در این فیصله آمده است که «مضمون مهارت‌های زندگی^{۴۶} از برنامه درسی صنف‌های اول الی سوم حذف و ساعت آن به تدریس مضمون قرآن کریم اضافه شود. مضمون خط و رسم که به‌طور جداگانه تدریس می‌گردد، در یک مضمون مدغم و تدریس آن از چهار ساعت در هفته به دو ساعت کاهش یافته و دو ساعت دیگر آن به ساعت درسی مضمون تعلیمات اسلامی علاوه گردد. همین‌طور، دو مضمون خط و رسم در صنف‌های چهارم الی ششم در یک مضمون مدغم و تدریس آن از چهار ساعت در هفته به دو ساعت کاهش یافته و دو ساعت دیگر به مضامین قرآن کریم و «تعلیم و تربیه اسلامی» اضافه شود. همین‌طور، مضمون تعلیمات مدنی،^{۴۷} و رسم از برنامه درسی صنف‌های هفتم تا نهم حذف شود. ساعت درسی آموزش زبان خارجی کم و به آموزش زبان عربی اختصاص داده شود. علاوه براین، مضمون فرهنگ^{۴۸} و تعلیمات مدنی از برنامه‌های درسی صنف دهم الی دوازدهم نیز حذف و ساعت‌های تدریس آن به مضمون تعلیم و تربیه اسلامی و تفسیر شریف اختصاص داده شده است.

وزارت معارف طالبان در این مصوبه هدف اصلی تغییرات در برنامه‌های درسی مکاتب را از جمله «یادگیری اساسات ابتدایی دین و تقویت ذهن شاگردان» توصیف نموده و در توجیه حذف مضامین نام‌برده، گفته است که آن‌ها با «شرایط عینی کشور و نیازهای روز مطابقت ندارند»^{۴۹}

از سوی دیگر، وزارت معارف طالبان، در ولایت‌ها و مناطق شیعه نشین، تمامی موضوعات مربوط به فقه جعفری را از کتاب‌های دینی حذف نموده و به جای آن فقه حنفی را تدریس می‌کنند. هم‌چنین، وزارت معارف طالبان موضوعات مانند «امارت شناسی»، «طالب شناسی»، «تبلیغات علیه داعش»، «جهاد» و «معلومات درباره جنگ با امریکایی‌ها» را شامل برنامه‌های درسی شماری از مکاتب نموده و موضوعات دیگر مانند سرود ملی، معرفی چهره‌های تاریخی مانند امان الله خان، جشن نوروز، قانون اساسی، و تصاویر «ذبیح» را از کتاب‌های درسی برخی مکاتب حذف کرده‌اند.

همین‌طور، مفاهیم مرتبط با حقوق بشر، اهمیت مشارکت سیاسی، مدنی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زنان با حذف کتاب‌های تعلیمات مدنی و فرهنگ از نصاب درسی مکاتب حذف شده‌اند.

ب- نصاب تحصیلی دانشگاه‌ها

بر بنیاد یافته‌های این گزارش، وزارت تحصیلات عالی طالبان نیز طی سه سال گذشته تغییرات مهمی را در برنامه‌های درسی دانشگاه‌های سراسر کشور اعمال کرده و موضوعات و مضامین جدید از جمله امارت شناسی، تجوید قرآن کریم، ادیان و مذاهب،

46 مطالب مضمون مهارت زندگی برای صنف اول: خودشناسی، خداشناسی، وطن شناسی، آشنایی با مکتب، آداب سلام دادن، آداب احوال پرسی، آداب سخن گفتن، آداب مجلس، آداب خوردن و نوشیدن، احترام پدر و مادر، احترام بزرگان و ... نگاه کنید به: [G1-Dr-Life_Skill.pdf/02-https://moe.gov.af/sites/default/files/2020](https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/G1-Dr-Life_Skill.pdf/02)

مطالب مضمون مهارت‌های زندگی صنف دوم: رفتار و نقش کودکان در خانواده و اجتماع، حل مشکلات، تنظیم کارهای روزانه، کمک کردن و کمک خواستن، حل مشکلات، زندگی صلح آمیز، دوستی، همدردی با دیگران، ترجم به حیوانات و ... نگاه کنید به: [G2-Dr-Life_skill.pdf/02-https://moe.gov.af/sites/default/files/2020](https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/G2-Dr-Life_skill.pdf/02)

مطالب مضمون صنف سوم: اعتماد به خود، تصمیم گیری، جرأت، رویه نیک، دارایی‌های عامه، حقوق اطفال، شیوه‌های افهام و تفهیم، کمک به نیازمندان، صبر و حوصله، گذشت و آشتی و ... نگاه کنید به: [G3-Dr-Life_Skill.pdf/02-default/files/2020](https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/G3-Dr-Life_Skill.pdf/02)

47 مطالب مضمون تعلیمات مدنی برای صنف هفتم: نیازهای اساسی انسان، نیاز به خانواده، چگونه خانواده موفق داشته باشیم، گروه‌های اجتماعی و ... نگاه کنید به: [03-https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/03-G7-Dr-Civic.pdf](https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/03-G7-Dr-Civic.pdf)

مطالب مضمون تعلیمات مدنی برای صنف هشتم: دلیل نیاز به تعلیم و تربیت، راه‌های تأمین نیازهای اقتصادی، نقش پول در زندگی، چگونگی روابط اقتصادی در جهان، آشنایی با مؤسسات خدمات اجتماعی و رسانه‌های جمعی. نگاه کنید به: [G8-Dr-Civic.pdf/03-https://moe.gov.af/sites/default/files/2020](https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/G8-Dr-Civic.pdf/03)

مطالب مضمون تعلیمات مدنی برای صنف نهم: دولت و وظایف آن، آشنایی با قانون اساسی افغانستان، آشنایی با نظام سیاسی و دولت، دموکراسی، چگونگی مشارکت مردم در اداره دولت، مردم سالاری در افغانستان، سازمان ملل متحد و حقوق بشر. نگاه کنید به: [G9-Dr-Civic.pdf/03-https://moe.gov.af/sites/default/files/2020](https://moe.gov.af/sites/default/files/2020/G9-Dr-Civic.pdf/03)

48 مطالب مضمون فرهنگ صنف دهم: صنایع دستی، هنرها، آداب و رسوم محلی، البسه محلی، بازی‌های تفریحی، و ... نگاه کنید به: <https://library.darakhtdanesh.org/fa/resource/8841>

مطالب مضمون صنف فرهنگ یازدهم: اسطوره‌ها، افسانه‌ها، ادبیات عامیانه، البسه و پوشیدنی‌ها، حاکمیت و اداره محلی، محلات زندگی و ... نگاه کنید به: <https://library.darakhtdanesh.org/fa/resource/8862>

مطالب مضمون فرهنگ صنف دوازدهم: تجلیل‌ها و مراسم عبادات، سرودها و مطایبه‌ها، خوراکی‌ها، اقتصاد محلی و شخصیت‌های مهم تاریخی، هنری و ادبی، نگاه کنید به: <https://library.darakhtdanesh.org/fa/resource/8870>

49 وزارت معارف طالبان، تغییرات در پلان تعلیمی مکاتب تعلیمات عمومی، فیصله شماره ۴، (۲۵ اکتبر ۲۰۲۳).

نظام اقتصادی اسلام، نظام سیاسی اسلام، نظام اجتماعی و خانوادگی اسلام، فقه حنفی، فکر شناسی، تاریخ اندیشه‌های اسلامی، اخلاقیات اسلامی و شخصیت‌های مهم اسلامی، را شامل برنامه‌های درسی دانشگاه‌ها کرده‌اند.

یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که در حال حاضر بیش‌ترین واحدهای درسی در دانشگاه‌های سراسر کشور به مضامین دینی و اسلامی مربوط به فقه حنفی، اختصاص داده شده است. چنان‌که در دانشکده‌های که قبلاً مضمون ثقافت اسلامی در یک دوره تحصیلی چهار ساله ۶ واحد تدریس می‌شد؛ اکنون به ۲۴ واحد یعنی تا چهار برابر افزایش یافته است. همین‌طور، بر اساس آخرین تصمیم وزارت تحصیلات عالی طالبان، در دانشکده‌های که قبلاً مضمون ثقافت در طول هشت ترم تحصیلی ۸ واحد تدریس می‌شد اکنون به ۳۶ واحد افزایش یافته و تدریس آن الزامی شده است. در دانشکده‌های که این مضمون در یک دوره‌ی تحصیلی چهار ساله، ۲ واحد تدریس می‌شد اکنون ۶ برابر افزایش یافته است. یک مصاحبه‌شونده از ولایت بامیان گفته است که وزارت تحصیلات عالی طالبان تعداد واحدهای مضامین دینی و فرعی را که ربطی به رشته‌های تحصیلی ندارند، به صورت بی‌رویه افزایش داده و به همین دلیل مضامین اصلی و اختصاصی اهمیت خود را دست داده‌اند.

قابل یادآوری است که تغییرات اعمال شده در تعداد ساعات‌های درسی مضامین دینی از یک ولایت تا ولایت دیگر متفاوت است. به‌طور مثال یک منبع از دانشگاه ولایت قندهار به رواداری گفته است در دانشکده‌های که قبلاً ثقافت اسلامی ۸ واحد تدریس می‌شد، اکنون به ۲۴ واحد افزایش یافته و نیز طالبان تصمیم دارند که محتوای مضمون تاریخ معاصر را تعدیل و یا از برنامه‌های درسی حذف کنند.

هم‌چنین، قبلاً در شماری از دانشگاه‌ها و مراکز نیمه عالی؛ حقوق بشر، صلح و دموکراسی به عنوان مضامین اختیاری تدریس می‌شد؛ اما حالا طالبان تدریس این مضامین را کاملاً ممنوع کرده و به جای آن مضامین دینی شامل برنامه‌های درسی شده است. در این مورد یک مصاحبه‌شونده از ولایت بدخشان گفته است که مضمون حقوق بشر و دیگر موضوعات مرتبط با حقوق شهروندی، صلح، دموکراسی و ارزش‌های مدنی از برنامه‌های درسی مراکز آموزش عالی حذف شده و به جای آن‌ها تعداد ساعات‌های درسی مضمون ثقافت اسلامی، فقه و قانون، تاریخ اسلام، نظام اقتصادی اسلام، نظام سیاسی اسلام، نظام اجتماعی و خانوادگی اسلام و مضمون پشتو افزایش یافته است. یک مصاحبه‌شونده دیگر به رواداری گفته است که طالبان کتاب «امارت شناسی» را نیز در دانشگاه‌ها تدریس می‌کنند و برای این کار یک استاد نیز توظیف شده است.

مضمون حقوق بشر، قبلاً در دانشکده‌های حقوق و علوم سیاسی دانشگاه‌ها به عنوان مضمون اساسی تدریس می‌شد؛ اما یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد که طالبان آن را در شماری از ولایت‌ها از برنامه تحصیلی دانشکده‌های حقوق دانشگاه‌های دولتی و خصوصی حذف کرده‌اند. به‌طور مثال در ولایت هرات هرچند مضمون حقوق بشر هنوز در تقسیم اوقات درسی دانشکده حقوق وجود دارد؛ اما تدریس آن بر اساس دستور شفاهی رئیس این دانشگاه منع شده است. هم‌زمان، بر اساس معلومات بدست آمده از این ولایت، تدریس مضمون حقوق بشر با دستور رئیس دانشگاه هرات و آمریت امر به معروف طالبان در دانشکده حقوق یک دانشگاه خصوصی نیز، منع شده است.

مضمون ادبیات دری نیز از برخی دانشکده‌ها حذف و در برخی دانشکده‌ها از چهار واحد به دو واحد کاهش یافته است. به‌طور مثال در دانشگاه ولایت غور، ادبیات دری که قبلاً در شماری از دانشکده‌ها تدریس می‌شد، یا حذف شده و یا از چهار واحد به دو واحد کاهش یافته است. هم‌چنان تعداد واحدهای برخی از مضامین اختصاصی نیز در این دانشگاه کم و به مضمون ثقافت اسلامی اضافه شده است.

علاوه بر این، وزارت تحصیلات عالی طالبان، تدریس فقه جعفری در دانشکده شرعیات دانشگاه بامیان را منع نموده⁵⁰ و به جای آن تدریس مضامین مربوط به فقه حنفی را در این ولایت و دیگر ولایات‌های شیعه نشین اجباری کرده‌اند. چنان‌که منابع از ولایت دایکندی به رواداری گفته‌اند که تدریس مضمون فقه حنفی، ثقافت، عقاید و سیرت النبی در تمامی مراکز آموزشی و تحصیلی این ولایت الزامی شده است. در ولایت کنر نیز طالبان معلومات مربوط به سلفی‌ها (اهل حدیث) را از کتاب‌های درسی دانشگاه‌ها حذف کرده‌اند.

تغییرات یاد شده، در واقع برای ایدیولوژیک‌سازی آموزش عالی و جهت دادن به نقش دانشگاه‌ها در مسیر مورد نظر طالبان است که هم‌چنان ادامه دارد و آن‌گونه که مصاحبه شونده‌گان گفته‌اند، قرار است تغییرات بیشتری در نصاب تحصیلی عملی شود. زیرا وزارت تحصیلات عالی طالبان در آخرین فیصله‌ی خود به تمام استادان ثقافت اسلامی و دانشکده‌های شرعیات دستور داده که باید از برنامه‌های درسی دبیارتمنت‌ها و دانشکده‌ها نظارت کنند تا از تدریس موضوعات «غیر دینی و غیر ضروری» جلوگیری صورت گرفته و تغییرات مورد نیاز شامل برنامه‌های درسی شود. به همین دلیل، استادان شرعیات به زودی تمام مضامین را از نظر شرعی بررسی و تغییرات پیشنهادی را ارائه خواهند کرد.

هم‌چنین، وزارت تحصیلات عالی طالبان اخیراً گفته است که آن‌ها برای بازنگری نصاب تعلیمی و تحصیلی، علوم طبیعی و ساینسی به صورت عملی اقدام نموده و مضامین ریاضی، فیزیک، بیولوژی و کیمیا را از دیدگاه دینی ارزیابی می‌کنند.⁵¹

تفتیش کتاب‌خانه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها

بر بنیاد یافته‌های این گزارش، طالبان طی چند مرحله تمامی کتاب‌خانه‌های مراکز آموزشی و تحصیلی را تفتیش نموده و تعدادی زیادی از کتاب‌های موجود و به خصوص کتاب‌ها، مقالات و معلومات مرتبط با حقوق زنان و حقوق بشر را جمع‌آوری کرده‌اند.

به‌طور مثال وزارت معارف طالبان در کتاب‌خانه لیسه نسوان امیر علی شیر نوایی ولایت هرات ۱۱۰ عنوان کتاب، مجله و ماهنامه را تحت عنوان نشرات «نا مطلوب» جمع‌آوری کرده‌اند. این کتاب‌ها عمدتاً شامل نشرات کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، کتاب‌هایی با موضوع حقوق زنان، قانون اساسی، دموکراسی و معلومات درباره مذهب اهل تشیع می‌باشند. در ولایت بادغیس نیز طالبان تمامی کتاب‌های که در مورد زنان نوشته شده را جمع‌آوری نموده‌اند. در ولایت قندهار طالبان لیستی از کتاب‌هایی را که باید از کتاب‌خانه‌ها و کتاب‌فروشی‌ها جمع‌آوری شوند، به ریاست اطلاعات و فرهنگ خود فرستاده است.

50 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۳»، (اگست ۲۰۲۳)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/08/RW_AFGHumanRights2023_Dari.pdf

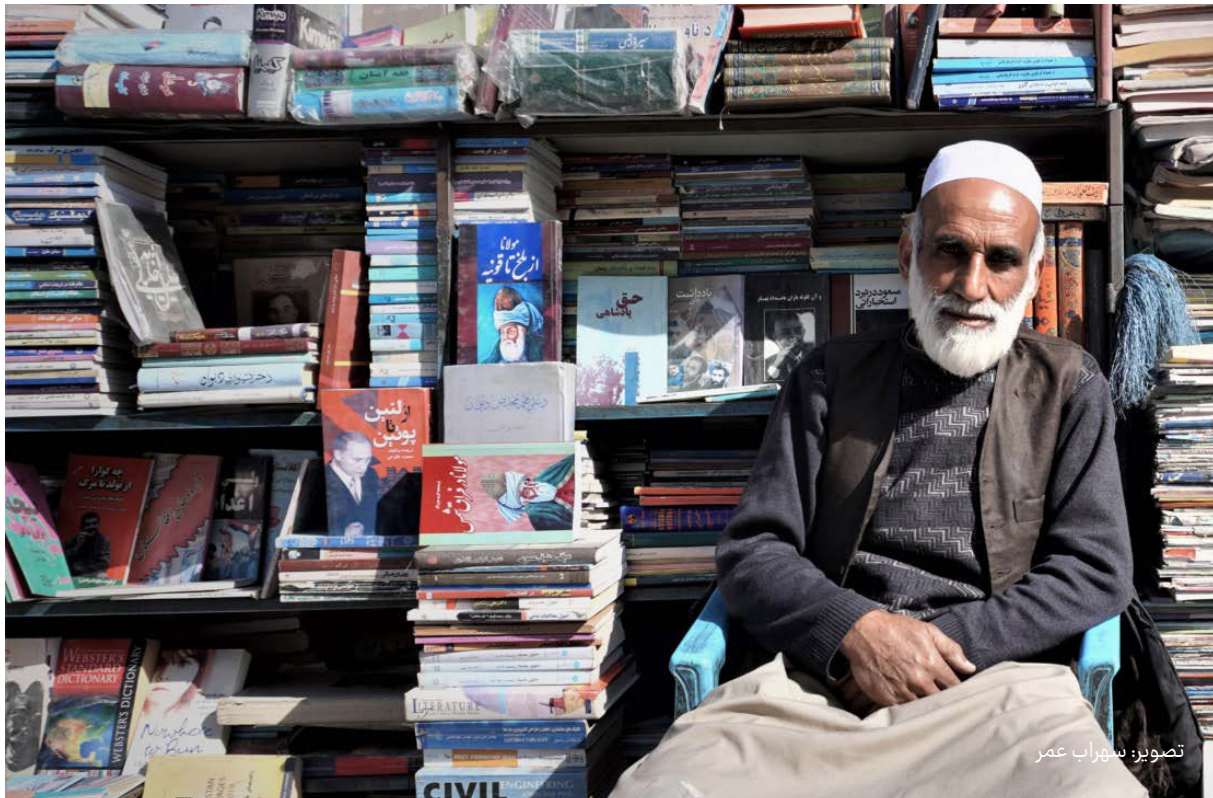
51 رادیو آزادی، «طالبان: نصاب تحصیلی علوم ساینسی از جمله ریاضی و کیمیا را از دیدگاه دینی بازنگری می‌کنیم»، (۳ سپتامبر ۲۰۲۴)، <https://da.azadiradio.com/a/33104197.html>

در مورد تغییر نصاب آموزشی و تحصیلی دو رسانه‌ی اطلاعات روز و هشت صبح که در تبعید فعالیت می‌کنند نیز گزارش‌های را منتشر کرده‌اند. نگاه کنید به: <https://8am.media/fa/details-of-the-talibans-curriculum>

و <https://www.etilaaatroz.com/161946/%D8%A8%D8%A7%D8%B2%D9%86%DA%AF%D8%B1%DB%8C-%D9%86%D8%B5%D8%A7%D8%A8-%D8%A2%D9%85%D9%88%D8%B2%D8%B4%DB%8C-%D8%AA%D9%88%D8%B3%D8%B7-%D8%B7%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D9%86>

همزمان، در تاریخ ۲۱ دسامبر ۲۰۲۳، وزارت تحصیلات عالی طالبان اعلام کرد که کتابخانه‌های دانشگاه‌های خصوصی باید بررسی و کتاب‌های که در تضاد با فقه حنفی هستند و یا سایر مواردی که از لحاظ ایدئولوژیک نامناسب اند جمع‌آوری شود.^{۵۲} به تعقیب آن در تاریخ ۶ جون ۲۰۲۴ ریاست معارف طالبان در ولایت بامیان به تمامی مکاتب این ولایت دستور داد که مضمون فقه جعفری را تا چاپ شدن کتاب‌های جدید جمع‌آوری نمایند.^{۵۳} شواهد بدست‌آمده نشان می‌دهد که وزارت معارف طالبان در ولایت غزنی نیز، مضامین دینی و کتاب‌های مربوط به فقه جعفری را از کتابخانه‌های مکاتب در ولسوالی جغتو جمع‌آوری نموده و نیز کمیته‌ای متشکل از نمایندگان اداره امر به معروف، استخبارات و اطلاعات فرهنگ توظیف شده است تا کتاب‌های مربوط به شیعیان را از تمامی کتابخانه‌های مکاتب، کتاب‌فروشی‌ها و کتابخانه‌های عمومی ولسوالی‌های این ولایت جمع‌آوری کنند.

با این وجود، طالبان طی سه سال گذشته چاپ، فروش و توزیع کتاب‌های مربوط به شیعیان، کتاب‌های چاپ ایران و به خصوص کتاب‌های که در حوزه نواندیشی دینی نوشته شده، کتاب‌های تاریخ اقوام و ملیت‌های افغانستان، کتاب‌های که درباره رهبران جهادی و مخالفان طالبان نوشته شده، کتاب‌ها و مقالاتی که علیه طالبان و در مورد داعش نوشته شده و کتاب‌ها و مقالاتی که درباره سلفی‌ها نوشته شده را در سراسر کشور ممنوع و تعدادی از این کتاب‌ها را تا حالا جمع‌آوری کرده‌اند.^{۵۴} اخیراً، آن‌ها با فرستادن یک لیست به کتاب‌فروشی‌های شهر کابل، توزیع و فروش ۴۰۰ عنوان کتاب را منع کرده‌اند. بر اساس این لیست طالبان کتاب‌های را منع کرده که محتوای آن‌ها در مورد باورهای اهل تشیع، حکومت‌داری مدرن، جامعه‌شناسی اجتماعی و دینی، دموکراسی و آزادی‌های سیاسی و اجتماعی ... می‌باشند.^{۵۵}

تصویر: سهراب عمر

52 گزارش‌گر ویژه حقوق بشر، (وضعیت حقوق بشر در افغانستان)، (۲۹ فبروری ۲۰۲۴)، <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5580-situation-human-rights-afghanistan-report-> special-rapporteur

53 رواداری، (وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۴)، (آگست ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/RW_MidYear2024_HRReport_Dari.pdf/08

54 رواداری، (محدودیت، سرکوب و سانسور: وضعیت دسترسی به اطلاعات و آزادی بیان در افغانستان)، (می ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/RW_PressFreedom_Dari.pdf/04

55 رادیو و تلویزیون آمو، (طالبان فروش ۴۰۰ عنوان کتاب را منع کردند)، (۲۶ اکتبر ۲۰۲۴)، [/https://amu.tv/fa/133214](https://amu.tv/fa/133214)

پایین آمدن کیفیت آموزش با استخدام آموزگاران و استادان غیر مسلکی

در جریان سه سال گذشته، شمار قابل توجهی از استادان و آموزگاران یا وظیفه خود را ترک نموده و یا منفک شده‌اند. براساس یک گزارش بی بی سی فارسی، در جریان ۲۰ ماه بعد از بازگشت طالبان به قدرت، تنها از دانشگاه کابل بیش از ۴۰۰ نفر از ۷۸۰ استاد، از کشور خارج شده‌اند.^{۵۱}

از سوی دیگر، یافته‌های گزارش حاضر نشان می‌دهد که طالبان در جریان سه سال گذشته، تعداد زیادی از استادان و آموزگاران را از مکاتب و دانشگاه‌های کشور برکنار نموده و به جای آن‌ها افراد غیر مسلکی و عمدتاً فارغ‌التحصیلان مدارس دینی را گماشته‌اند. این افراد نه از طریق رقابت آزاد و آزمون شایستگی، بلکه عمدتاً بر اساس حکم وزارت‌های تحصیلات عالی و معارف و تأیید اداره استخبارات گماشته شده‌اند که در رشته‌های مربوطه دانش و تخصصی ندارند.

در حوزه جنوب غرب کشور، طالبان برای استخدام افراد در پست‌های کادری در مکاتب و دانشگاه‌ها به کسانی اولویت می‌دهند که سابقه عضویت در این گروه را داشته باشند. به همین دلیل، این افراد قبل از استخدام باید توسط اداره استخبارات تأیید شوند. در ولایت‌های فراه و نیمروز، شرط استخدام استادان و آموزگاران جدید این است که پیرو مذهب حنفی باشند و باید توسط یک عضو طالبان ضمانت شوند.

بر بنیاد معلومات بدست‌آمده، در ولایت بدخشان، کسانی که در مکاتب و دانشگاه‌ها در سمت استادی گماشته شده‌اند عمدتاً تحصیلات دانشگاهی ندارند و دانش‌آموختگان مدارس دینی پاکستان می‌باشند. در همین حال، مصاحبه شوندگان از ولایت بامیان گفته‌اند که تمام استادانی که از سوی طالبان در مؤسسات آموزشی و تحصیلی استخدام شده، تحصیلات دینی دارند و فاقد دانش و تجربه‌ی مسلکی می‌باشند. این در حالی است که اکثریت این افراد مضامین اساسی و تخصصی را تدریس می‌کنند و همین مساله موجب افت کیفیت آموزشی در مکاتب و دانشگاه‌ها شده است. طالبان با راه‌اندازی آزمون‌های سراسری به فارغ‌التحصیلان مدارس دینی کمک می‌کنند تا مدارک تحصیلی شان بر اساس معیارهای تحصیل در دانشگاه‌ها تأیید شوند. هدف این است که فارغ‌التحصیلان مدارس دینی با شرکت در این آزمون که تشریفاتی است واجد شرایط استخدام در ادارات دولتی و مؤسسات آموزشی و تحصیلی شوند.

در ولایت‌های خوست، پکتیا و پکتیکا طالبان به جای آموزگاران زن که تجربه و شایستگی لازم را داشتند فارغ‌التحصیلان مدارس دینی را جذب و استخدام کرده که شایستگی و تحصیلات عالی ندارند. هم‌چنین، در بسیاری از مکاتب و دانشگاه‌های این حوزه، استادان و مسئولان حکومت پیشین از وظیفه برکنار و به جای آن‌ها افرادی استخدام شده‌اند که مسلکی نیستند.

از سوی دیگر، معلومات بدست‌آمده نشان می‌دهد که طالبان به وابستگی‌های قومی و مذهبی استادان و آموزگاران نیز اهمیت می‌دهند. به‌طور مثال

در ولایت بغلان، وزارت تحصیلات عالی این گروه، تعدادی از استادان متعلق به قوم تاجیک و ازبک را برکنار نموده و به جای آن‌ها افراد و نزدیکان خود را منصوب کرده‌اند. در یک ولایت دیگر وزارت معارف طالبان چهار تن از استادان شیعه مذهب را از یک مکتب برکنار نموده و به جای آن‌ها افراد خود را گماشته‌اند. اکنون دو استاد شیعه مذهب در این مکتب تدریس می‌کنند که از سوی مسئولان ریاست معارف تحت فشار قرار دارند تا وظایف خود را ترک کنند.

همین‌طور، در ولایت‌های قندوز و تخار نیز اکثریت استادانی که از سوی طالبان گماشته شده هیچ‌نوع آزمون شایستگی را سپری نکرده و از اقوام و بستگان مسئولان محلی طالبان می‌باشند که عمدتاً در مدارس دینی پاکستان تحصیل کرده و به زبان مردم محل نیز آشنایی ندارد. همین‌طور، در ولایت‌های دایکندی، غزنی و غور نیز، طالبان افرادی را در مکاتب و دانشگاه‌ها به عنوان استاد منصوب کرده‌اند که با زبان مردم محل آشنایی ندارند. مصاحبه شونده‌گان از ولایت‌های نامبرده، گفته‌اند که به همین دلیل در حال حاضر مهم‌ترین مشکل افهام و تفهیم میان دانش‌آموزان و استادان تازه منصوب شده می‌باشد.

در میان استادان و آموزگاران تازه منصوب شده از سوی طالبان نه تنها هیچ زنی حضور ندارد بلکه در تاریخ ۳ جون ۲۰۲۴، رهبر گروه طالبان حکمی را صادر کرد که بر اساس آن معاش ماهوار تمام کارمندان زن ۵۰۰۰ افغانی معادل ۷۳ دالر امریکایی پرداخت شود. این کم‌ترین میزان معاش است که برای زنان تعیین شده است. معلومات نشان می‌دهد که پس از صدور این حکم، در شماری از ولایت‌ها کارمندان زن همین مبلغ را دریافت کردند در حالی که در تعدادی از ولایت‌ها از جمله در قندهار، اجرای معاش کارمندان زن به دلیل ابهام موجود در حکم، تعلیق شده بود.^{۵۷} در ۷ جولای ۲۰۲۴، وزارت مالیه طالبان با صدور یک نامه رسمی تصریح کرد که این حکم بر کارمندان زن خدمات ملکی که روزانه در محل کار حاضر نمی‌شوند و یا وظایف خود را مطابق با لایحه وظایف انجام نمی‌دهند، اعمال می‌شود.^{۵۸} با این وجود، معلومات بدست‌آمده از ولایت غور نشان می‌دهد آموزگاران زن که در طول هفته، کم‌تر از ۲۴ ساعت تدریس می‌کنند نیز معاش شان پنج هزار افغانی تعیین شده است. البته این استثنا در مورد آموزگاران مرد وجود ندارد.

از سوی دیگر، شواهد بدست‌آمده نشان می‌دهد که طالبان آموزگاران زن را به بهانه‌های گوناگون از وظیفه اخراج و مجازات کرده‌اند. به‌طور مثال، در ولایت بامیان، طالبان یک آموزگار زن را به اتهام نقض مقررات مربوط به حجاب از وظیفه برکنار کردند. در یک مورد دیگر، در ماه آگست ۲۰۲۴ یک آموزگار زن در ولایت غور که دختران را تشویق می‌کرد تا در مدارس دینی درس نخوانند، توسط طالبان بازداشت و به دو سال حبس و ۳۹ ضربه شلاق محکوم شد. طالبان اتهام وارده علیه این آموزگار را «بی‌حجابی و زنا» خوانده‌اند.

با توجه به آن‌چه مطرح شد، کیفیت آموزشی در مؤسسات تحصیلی و آموزشی به شدت پایین آمده و آن‌گونه که یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد، تعداد زیادی از کودکان پسر از جمله در ولایت غور، مکاتب را ترک و در مدارس دینی ثبت نام می‌کنند. زیرا طالبان به آموزش مضامین درسی مکاتب اهمیت نمی‌دهند و خانواده‌ها را به فرستادن کودکان شان به مدارس دینی تشویق می‌کنند.

57 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۴ در افغانستان»، (آگست ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/08/RW_MidYear2024_HRRReport_Dari.pdf

58 معاونت سازمان ملل متحد در افغانستان، «وضعیت حقوق بشر در افغانستان» از اپریل- جون ۲۰۲۴، <https://unama.unmissions.org/human-rights-situation-afghanistan-april-june-2024-updateenglish>

شیوه‌ها و اهداف نظارت طالبان از مکاتب و دانشگاه‌ها

یافته‌های این گزارش نشان داده است، که طالبان روش مشخصی برای نظارت از وضعیت آموزش در مکاتب و دانشگاه‌ها ندارند و نحوه‌ی نظارت از یک ولایت تا ولایت دیگر و از یک مرکز آموزشی و تحصیلی تا مرکز دیگر متفاوت است. در شماری از ولایت‌ها مانند کابل، لوگر، غزنی، بامیان و میدان وردک طالبان بخش «نظارت تعلیمی» را از تشکیل ریاست‌های معارف حذف نموده و وظیفه نظارت را به بخش «انکشاف مسلکی» این ریاست تفویض کرده است. در حالی‌که در شماری از ولایت‌ها از جمله در حوزه جنوب غرب کشور برای هر نظارت، افراد متفاوت تعیین می‌شود و نظارت عمومی و شهری که قبلاً وجود داشت از بین رفته است. با این وجود، هدف طالبان از نظارت بر مراکز آموزشی و تحصیلی، عمدتاً ارزیابی نحوه پوشش دانش‌آموزان دختر، حصول اطمینان از رعایت مقررات اداره امر به معروف و تشویق دانش‌آموزان و دانش‌جویان به فراگیری مسایل دینی و مذهبی می‌باشد. در این میان، بیش‌ترین نقش را اداره امر به معروف دارد که از مکاتب و دانشگاه‌ها نظارت می‌کند. طالبان در جریان نظارت از مکاتب و دانشگاه‌ها، عمدتاً دو هدف ذیل را دنبال می‌کنند.

الف- برگزاری آزمون‌های دینی و «امارت شناسی»

هیات نظارت طالبان که اغلب متشکل از کارمندان اداره اطلاعات و فرهنگ، اداره استخبارات و امر به معروف می‌باشند، سطح آگاهی دینی و معلومات دانش‌آموزان، دانش‌جویان و استادان را در مورد طالبان و فقه حنفی از طریق برگزاری آزمون‌های دینی و «امارت شناسی» ارزیابی می‌کنند. یک آموزگار از ولایت هلمند به رواداری گفته است که هیأت نظارت طالبان هرچیزی را که مطابق فکر و ایدئولوژی آن‌ها نباشد تغییر می‌دهند و هر بار به دانش‌آموزان و استادان توصیه‌های دینی و مذهبی ارایه می‌کنند.

یافته‌های این گزارش نشان داده است که ادارات معارف، اطلاعات و فرهنگ و استخبارات طالبان به صورت منظم «آزمون امارت شناسی» را در سطح مکاتب و دانشگاه‌ها برگزار می‌کنند. در این آزمون در برخی ولایت‌ها ۵۰ سوال و در برخی ولایت‌ها تا ۲۵۰ سوال که بیش‌تر آن از سوی اداره استخبارات طرح می‌شود، از شرکت‌کنندگان پرسیده می‌شود. تمامی دانش‌آموزان، دانش‌جویان و استادان مکلف به شرکت در آن هستند.

بخش عمده‌ی این سوالات در مورد اهداف تاسیس و دست‌آوردهای «امارت اسلامی»، زندگی ملا عمر، جنگ با نیروهای آمریکایی و دیگر نیروهای بین‌المللی متمرکز است. به‌طور مثال پرسیده می‌شود که: «ملا محمد عمر در کدام سال در یک خانواده مذهبی به دنیا آمد؟»، «کدام دوره پنج ساله مرحله دعوت و فعالیت مخفیانه جهادی بود؟»، «در زمان اشغال، اداره دست‌نشانده کابل به کدام نوع فساد آغشته بود؟»، «امارت اسلامی چگونه قوای ناتو را شکست داد؟» و همین‌طور، در یک جای دیگر پرسیده شده است که کدام سال برای امریکایی‌ها خونین‌ترین و سخت‌ترین سال جنگ در جهاد بیست ساله بود؟»

یک مصاحبه‌شونده از ولایت بامیان گفته است که «تصمیم امر به معروف طالبان برای برگزاری آزمون‌های دینی در دانشگاه‌ها در واقع نوعی تفتیش عقاید است که طالبان می‌خواهد عقاید مردم را حتا در بلندترین نهاد تحصیلی تفتیش کند و همه باورها و عقاید را هماهنگ و هم‌سو با عقاید خود بسازند.» این مصاحبه‌شونده هم‌چنین گفته است: «کسانی‌که به استادان دانشگاه، مسایل دینی و مذهبی را تدریس می‌کنند، خودشان مشکلات جدی در این عرصه دارند.»

د زرغونی
لیسه عالی

سَيِّئِي الدِّينِ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

۱۲

د و القار و ایظون

تصویر: سهراب عمر

مصاحبه‌شوندگان از ولایت غور گفته‌اند که ماموران امر به معروف طالبان هر بار که از مکاتب نظارت می‌کنند، دانش‌آموزان دختر و پسر را به «جهاد علیه کفار و منکرات» تشویق می‌کنند و در باره مسایل دینی به آن‌ها کار خانگی می‌دهند و در نظارت بعدی آن را ارزیابی می‌کنند. هم‌چنین، یک مصاحبه‌شونده از ولایت غزنی گفته است که طالبان به صورت منظم موضوعات دینی و عقیدتی را برای کارمندان اداری دانشگاه همه روزه برگزار می‌کنند.

ب- نظارت از نحوه پوشش دانش‌آموزان و دانش‌جویان

طالبان به این خاطر از مکاتب و دانشگاه‌ها نظارت می‌کنند تا از اجرای «قانون امر به معروف» و مقررات مربوط به پوشش دانش‌آموزان و دانش‌جویان اطمینان حاصل کنند نه ارزیابی کیفیت آموزشی و رسیدگی به نگرانی‌ها و نیازهای موجود. چنان‌که یک مصاحبه‌شونده از ولایت غزنی گفته است که ماموران اداره امر به معروف هفته دو تا سه بار از مراکز آموزشی و تحصیلی نظارت و هر بار مقررات سخت‌گیرانه‌تری را معرفی می‌کنند که دانش‌آموزان، دانش‌جویان و استادان مکلف به اجرای آن می‌شوند. مصاحبه‌شوندگان از ولایت قندوز به رواداری گفته‌اند که طالبان محدودیت‌های شدیدی در مورد پوشش دانش‌جویان دختر در انستیتوت‌های علوم صحتی وضع کرده و پیوسته از اجرای آن نظارت می‌کنند. دخترانی که «برقع» (چادری که روی دانش‌جویان را می‌پوشاند) نداشته باشند اجازه‌ی تحصیل در این مراکز را ندارند، حتی چندین دختر در این ولایت به دلیل آن‌چه نقض مقررات طالبان در باره‌ی حجاب و پوشش اسلامی خوانده می‌شود، از انستیتوت‌های علوم صحتی اخراج شده‌اند.

هیأت نظارت طالبان، از دانش‌جویان، دانش‌آموزان و استادان مرد می‌خواهند که «صورت و سیرت» شان باید مطابق معیارهای وضع شده از سوی اداره امر به معروف باشد. در این مورد، دو تن از آموزگاران ولایت‌های غزنی و لوگر گفته‌اند که به دلیل نداشتن کلاه و ریش بلند، از سوی ناظران طالبان غیر حاضر و تهدید شده‌اند که منفک خواهند شد. مصاحبه‌شوندگان هم‌چنین گفته‌اند که تمامی استادان، دانش‌جویان و دانش‌آموزان پسر مکلف هستند که کلاه سفید بر سر داشته باشند.

نقض معیارهای حقوق بشر در نظام آموزشی و تحصیلی طالبان

آموزش حقوق بشر در مکاتب و دانشگاه‌ها به این دلیل اهمیت دارد که به جلوگیری از نقض حقوق بشر، خشونت‌زدایی، ترویج بردباری و احترام به عقاید دیگران کمک می‌کند. به همین دلیل نظام آموزشی باید فرصتی را فراهم کند تا دانش، مهارت و نگرش کودکان متناسب با ارزش‌های حقوق بشر تقویت شود. فقره ب، بند ۱ ماده ۲۹ کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک مقرر می‌دارد که: «کلیه دولت‌ها توافق می‌کنند که آموزش کودکان باید در جهت تفهیم حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین و اصول مندرج در منشور سازمان ملل متحد باشد.» همین‌طور، در فقره ت بند ۱ همین ماده است که آموزش باید در راستای «آماده‌سازی کودک برای یک زندگی مسئولانه در جامعه‌ای آزاد و با روحیه‌ای تفاهم، صلح، مدارا، مساوات بین زن و مرد و دوستی میان همه مردمان، گروه‌های قومی، ملی و مذهبی و افرادی که منشاء بومی دارند، باشد.»^{۵۹}

با توجه به آن‌چه در مباحث قبلی مطرح شد، طالبان در شماری از مراکز آموزشی و تحصیلی، موضوعات مرتبط با حقوق بشر و حقوق شهروندی، صلح، دموکراسی و حقوق زنان را از نصاب آموزشی مکاتب و دانشگاه‌ها حذف نموده و فضای آموزشی را برخلاف اهداف آموزش و معیارهای مقرر در اسناد بین‌المللی، مدیریت می‌کنند.

الف- ترویج نابرابری جنسیتی، نفرت و تبعیض علیه زنان

کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان تصریح کرده است که دولت‌های عضو مکلف‌اند اقدامات لازم را برای محو هر نوع مفهوم تقلیدی و کلیشه‌ای از نقش زنان و مردان در تمام سطوح و تمام اشکال مختلف آموزشی با تشویق آموزش مختلط پسر و دختر و دیگر انواع روش‌های آموزشی که دست‌یابی به این هدف را ممکن سازد مخصوصاً با تجدید نظر در متون کتاب درسی و برنامه‌های مکاتب و تبدیل و تطبیق روش‌های آموزشی اتخاذ و اجرا نمایند.^{۶۰} با این وجود یافته‌های گزارش حاضر نشان می‌دهد که طالبان بر خلاف مقررات و موازین یاد شده، کلیشه‌های جنسیتی، خشونت و تبعیض را وارد سیاست و نظام آموزشی خود کرده‌اند. به طور مثال در ولایت بدخشان به دانش‌آموزان و دانش‌جویان در صنف‌های درسی گفته می‌شود که «حضور زنان بیرون از خانه بر اساس نص صریح دینی، خلاف شرع اسلام و غیر اخلاقی است و اگر زنان ادعای حقوق یک‌سان با مردان را داشته باشند، جامعه به طرف فساد و تباهی می‌رود.» هم‌چنین آموزگاران در مراکز آموزشی و تحصیلی این ولایت می‌گویند که: «مردان دو برابر زنان حق دارند. مطالبه حقوق برابر برای زنان کار دشمنان اسلام است. اگر زنان مسئولیت تصمیم‌گیری خانواده و اجتماع را داشته باشند، منجر به فساد اخلاقی و تباهی جامعه می‌شود.»

بر اساس معلومات بدست‌آمده از مصاحبه شونده‌گان، در دانشگاه ولایت بغلان نیز موضوعات به شدت توهین‌آمیز علیه زنان در صنف‌های درسی مطرح می‌شود. به طور مثال گفته می‌شود که اگر «زنان به فرمان و دستور مرد عمل نکنند، باید لت و کوب شوند. زنان چون ناقص‌العقل اند و نمی‌توانند کاری را بدرستی انجام بدهند، باید در همه امور از شوهر و یا مردان خانواده خود مشوره بگیرند.» هم‌چنین، در صنف‌های درسی گفته می‌شود که: «مرد صاحب زن است و زنان به خاطر مردان آفریده شده، مردان حق دارند هر نوع رفتاری با زنان داشته باشند، زنان حق شکایت و دیگران حق مداخله را ندارند چون فقط به صاحبش مربوط است.» آموزگاران دینی به دانشجویان و دانش‌آموزان می‌گویند که: «اگر مردان بتوانند زن دوم، سوم و چهارم بگیرند احترام شان بیشتر می‌شود.»

در ولایت نیمروز نیز یک مصاحبه شونده گفته که استادان علوم دینی به دانشجویان می‌گویند، که «اگر زنان به مسجد بروند، مسجد کثیف می‌شود و نباید در آن نماز خوانده شود.» در ولایت بدخشان طالبان حتا به صورت علنی و در خطبه‌های نماز جمعه بارها گفته‌اند که زنان و دختران «سفیران شیطان و منبع فساد و فحشا هستند که مردان را گمراه می‌کنند.»^{۶۱}

موضوعات یادشده، توهین و بی‌احترامی صریح به کرامت انسانی زنان می‌باشد که موجب نهادینه شدن هرچه بیش‌تر تبعیض، خشونت و نابرابری در جامعه می‌شود و اثرات زیان‌باری بر تربیت و نوع نگرش کودکان و جوانان این کشور، برجا می‌گذارد. بنابراین، تلاش سازمان یافته‌ی طالبان برای نهادینه کردن بنیادگرایی مذهبی و تفکر برتری طلبانه‌ی جنسیتی از طریق نظام آموزش و پرورش نگران‌کننده و خطرناک است. زیرا زنان را در معرض تبعیض و رفتارهای خشونت‌آمیز بیش‌تر قرار می‌دهد و آزادی‌های انسانی آن‌ها را محدودتر می‌کند.

در بند ۲ ماده ۱۳ «قانون امر به معروف و نهی از منکر» آمده است که «پنهان کردن روی زن به سبب ترس از فتنه ضروری است». همین‌طور در بند ۳ همین ماده گفته شده که «صدای زنان (بلند خواندن آهنگ‌ها، نعت‌ها و قرائت در جمع عورت است)»^{۶۲} این قانون که

60 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، بند ج، ماده ۱۰، (۱۸ دسامبر ۱۹۷۹)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

61 رواداری، وضعیت حقوق بشری کودکان افغانستان: موارد نقض حقوق مدنی و سیاسی از اگست ۲۰۲۱ تا اکتبر ۲۰۲۳، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/RW_ChildReport_Dari.pdf/11

62 وزارت عدلیه طالبان، قانون امر به معروف، (۳۱ جولای ۲۰۲۴).

روایت افراطی و ایدئولوژیک طالبان از زنان و نقش آن‌ها را در جامعه بیان می‌کند، در واقع ابزاری برای زیر پا کردن کرامت انسانی زنان و رسمیت بخشیدن به تبعیض جنسیتی در جامعه می‌باشد. آن‌گونه که در بخش‌های قبلی گزارش توضیح داده شد، دختران پائین‌تر از صنف ششم نیز ملزم به رعایت حجاب اجباری از جمله پوشیدن ماسک یا «برقع»، دست‌کش و لباس بلند هستند تا بر اساس حکم این قانون، صورت آن‌ها دیده نشود. هم‌زمان، یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که دانش‌آموزان دختر در مکاتب ابتدایی از خواندن سرود و دکلمه شعر نیز در برنامه‌های صبح‌گاهی مکاتب منع شده‌اند.

علاوه بر این، طالبان در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی دولتی و خصوصی، استادان را از تدریس موضوعات مرتبط با حقوق زنان منع کرده‌اند. به طور مثال والی طالبان و رئیس دانشگاه ولایت غور، در یک نشست مشورتی با استادان این دانشگاه، دستور داده که از آموزش و پرداختن به موضوعات مربوط حقوق زنان، به ویژه حقوق برابر زنان با مردان خودداری کنند و اگر چنین موضوعاتی در مضامین درسی وجود داشته باشد، نباید تدریس شود. طالبان هم‌چنین تصاویر زنان را از دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها جمع‌آوری کرده‌اند.

ب- حق آموزش برای دانش‌آموزان و دانشجویان اقلیت‌های قومی، مذهبی و زبانی

به موجب کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک، «در کشورهای که اقلیت‌های قومی، مذهبی یا زبانی وجود دارند یا افرادی با منشأ بومی، کودکان متعلق به این‌گونه اقلیت‌ها یا کودکی که بومی است نباید از حق برخورداری از فرهنگ خود، برخورداری از مذهب خود و اعمال آن یا استفاده از زبان خود به همراه سایر اعضای گروه خود محروم شود.^{۶۳} همین‌طور، بر اساس ماده ۱۴ این کنوانسیون، همه کودکان از آزادی مذهب و عقیده برخوردارند.^{۶۴} اعلامیه حقوق افراد متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، دینی یا زبانی نیز تصریح کرده است که: اشخاص متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، دینی یا زبانی حق دارند در حوزه شخصی و اجتماعی آزادانه و بدون هیچ‌نوع اعمال تبعیض یا مزاحمت از فرهنگ خود برخوردار شده، مذهب خود را علناً ابراز داشته و مراسم آن را انجام دهند و زبان خود را بکار گیرند.^{۶۵}

در ماده ۵ کنوانسیون منع تبعیض در آموزش آمده است که به رسمیت شناختن حق اعضای اقلیت‌های ملی مبنی بر انجام فعالیت‌های آموزشی از جمله ایجاد مدارس و بنا بر سیاست آموزشی هر کشور عضو به کارگیری یا آموزش زبان خویش در آن مدارس ضروری است.^{۶۶}

۱. حق آموزش به زبان مادری

آموزش به زبان مادری به این خاطر مهم است که امکان بقای آن‌ها را در درازمدت فراهم می‌کند. به همین دلیل این حق در اسناد متعدد بین‌المللی حقوق بشر تضمین شده است. بند ۴ ماده ۴ اعلامیه متعلق به اقلیت‌های قومی، ملی، مذهبی و زبانی مقرر می‌دارد: «(ملل متبوع در صورت امکان تمهیدات لازم را در زمینه تحصیل به زبان مادری و تشویق و کسب معلومات تاریخی سنت‌ها، زبان و فرهنگی که در درون مرزهای آن پیروانی دارند، اعمال خواهند نمود).»^{۶۷}

63 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک، ماده ۳۰، (۲۰ نوامبر ۱۹۸۹)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.

64 همان، ماده ۱۴

65 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه حقوق افراد متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، دینی و زبانی، بند ۱، ماده ۲، (۱۸ دسامبر ۱۹۹۲)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic#:~:text=States%20shall%20protect%20the%20existence,measures%20to%20achieve%20those%20ends>.

66 سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی، سازمان ملل متحد، کنوانسیون عدم تبعیض در آموزش، ماده ۵، (۱۴ دسامبر ۱۹۶۰)، <https://www.unesco.org/en/right-education/convention-against-discrimination>.

67 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه حقوق افراد متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، دینی و زبانی، (۱۸ دسامبر ۱۹۹۲)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic#:~:text=States%20shall%20protect%20the%20existence,measures%20to%20achieve%20those%20ends>.

یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد که پس از تسلط دوباره طالبان بر افغانستان، هرچند اکثریت کودکان به آموزش به زبان مادری خود دسترسی دارند؛ اما در برخی از ولایت‌ها این حق برای کودکان متعلق به اقلیت‌های قومی و زبانی محدود شده است. به طور مثال، در ولایت بدخشان در زمان جمهوریت، افزون بر زبان فارسی، مضامین درسی در دوره‌های ابتدائیه و متوسطه در مناطق مربوط به اقلیت‌های قومی و زبانی، به زبان مادری آن‌ها نیز تدریس می‌شد و کتاب‌های درسی به زبان‌های ازبکی، بلوچی و پامیری چاپ شده بود. اما پس از بازگشت طالبان به قدرت، آموزش به زبان مادری در این مناطق متوقف شده و در حال حاضر تنها به زبان فارسی برای دانش‌آموزان تدریس می‌شود. با این وجود، شواهد بدست‌آمده نشان می‌دهد که طالبان در ولسوالی‌های عمدتاً پامیری نشین آموزش به زبان مادری را متوقف کرده‌اند.

همین‌طور، در مناطق ازبک نشین و ترکمن نشین ولایت‌های قندوز و تخار، طالبان تصمیم داشتند که آموزش به زبان ازبکی را منع کنند و به صورت شفاهی به مکاتب دستور دادند که تدریس کتاب‌های ازبکی را متوقف کنند؛ اما این موضوع با اعتراض شماری از آموزگاران و مردم محل مواجه شد که بر اساس معلومات بدست‌آمده، در حال حاضر در مکاتبی که مسؤلان آن ازبک زبان هستند کتاب‌های ازبکی شامل برنامه درسی هستند و تدریس می‌شوند.

۲. حق آموزش مذهب، فرهنگ و تاریخ

قانون اساسی قبلی تصریح کرده بود که «دولت باید نصاب مضامین دینی مکاتب را بر مبنای مذاهب اسلامی موجود در افغانستان تدوین نمایند.»^{۶۸} بند ۴ ماده ۴ اعلامیه حقوق افراد متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، مذهبی و زبانی نیز مقرر می‌دارد: «دولت‌ها تا آن‌جا که مناسب باشد، باید آموزش‌هایی را به منظور تشویق آگاهی از تاریخ، سنن، زبان و فرهنگ اقلیت‌های ساکن در سرزمین شان در اختیار همگان قرار دهند.»^{۶۹} با این حال، طالبان پس از بازگشت به قدرت، فقه شیعه را از نظام آموزشی خود حذف کرده و اکنون آموزش دینی تنها منحصر به فقه حنفی می‌باشد.^{۷۰} چنان‌که طالبان تدریس فقه جعفری در دانشگاه بامیان را که تنها دانشگاه شیعیان است ممنوع کردند. در این مورد ندا محمد ندیم، سرپرست وزارت تحصیلات عالی طالبان در یک سخنرانی خود وجود مذاهب دیگر در افغانستان را رد کرد و گفت همه مردم این کشور پیرو فقه حنفی می‌باشند.^{۷۱}

هم‌زمان، شواهد بدست‌آمده، نشان می‌دهد که در ولسوالی‌های شیعه نشین ولایت غزنی، تدریس فقه جعفری در مکاتب منع شده و دانش‌آموزان مکلف به آموختن فقه حنفی هستند. در ولایت بامیان، دایکندی و غور نیز همان‌گونه که قبلاً توضیح داده شد، همه کتاب‌های مربوط به فقه جعفری از دانشگاه‌ها و مکاتب جمع‌آوری و تدریس آن منع شده است. منابع از ولایت غور گفته که بر اساس دستور رهبر طالبان، هیچ مرکز آموزشی حق ندارد کتاب‌های مربوط به فقه جعفری را تدریس کند. البته مدارس مذهبی شیعیان در ولایت‌های یاد شده هنوز فعال است کودکان شیعه مذهب در صورت علاقه‌مندی می‌توانند در این مدارس مذهب خود را بیاموزند. هم‌چنین، در ولایت بدخشان طالبان فعالیت مراکز آموزشی دینی غیر از مذهب حنفی را ممنوع اعلام نموده‌اند.

یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد که طالبان حتا برای تشویق کودکان شیعه مذهب به یادگیری فقه حنفی و ترویج ایدئولوژی خود، مسابقات کتاب‌خوانی در زمینه فقه حنفی و «امارت شناسی» را در مکاتب و دانشگاه ولایت بامیان برگزار می‌کنند.

68 دولت جمهوری اسلامی افغانستان، قانون اساسی، (۴ جنوری ۲۰۰۴)

69 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه حقوق افراد متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، دینی و زبانی، (۱۸ دسامبر ۱۹۹۲)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-rights-persons-belonging-national-or-ethnic#:~:text=States%20shall%20protect%20the%20existence,measures%20to%20achieve%20those%20ends>

70 سازمان عفو بین‌الملل، «افغانستان ۲۰۲۳»، [/https://www.amnesty.org/en/location/asia-and-the-pacific/south-asia/afghanistan/report-afghanistan](https://www.amnesty.org/en/location/asia-and-the-pacific/south-asia/afghanistan/report-afghanistan)

71 Kabul Now، «تلاش برای سنی سازی افغانستان، طالبان کتاب‌های فقه جعفری از مکاتب بامیان را حذف کردند»، (۷ جون ۲۰۲۴)، <https://kابلnow.com/2024/06/35960/06/#:~:text=Very%20early%20on%20a%20of%20the%20one%20university%20in%20a%20Shia%20majority%20province>

هم‌چنین، اداره امر به معروف و طالبان در هفت ولسوالی ولایت بدخشان برای پیروان مذهب اسماعیلی مدارس دینی فعال نموده و فقه حنفی را به اجبار به آن‌ها آموزش می‌دهند. طالبان خانواده‌های اسماعیلیه را مجبور نموده تا فرزندان خود را به این مدارس بفرستند.^{۷۲}

ج- وضعیت دسترسی دختران دارای معلولیت به آموزش سواد و حرفه

اسناد بین‌المللی حقوق بشر، حق آموزش را بدون هیچ استثنا برای همه افراد تضمین نموده است. کنوانسیون بین‌المللی حقوق افراد دارای معلولیت دولت‌های متعهد را مکلف کرده که حق آموزش را برای افراد دارای معلولیت بدون تبعیض و بر مبنای فرصت برابر به رسمیت بشناسد و نیز تضمین کنند که افراد مذکور به آموزش اجباری رایگان ابتدایی و یا متوسطه و آموزش با کیفیت دسترسی داشته باشند. هم‌چنین بر مبنای این کنوانسیون دولت‌ها باید تدابیر حمایتی را با توجه به نیازهای فردی از جمله تسهیل آموزش خط بریل و شیوه‌های جای‌گزین ارایه نمایند.^{۷۳}

از آن‌جا که طالبان زنان و دختران افغانستان را به خاطر هویت جنسیتی‌شان از حق آموزش و تحصیل محروم کرده، دختران دارای معلولیت نیز به حق آموزش دسترسی ندارند. بر بنیاد یافته‌های این گزارش، طالبان فعالیت مراکز آموزشی و حرفه‌ای اختصاصی برای کودکان دارای معلولیت را در بخش‌های مختلف کشور، متوقف کرده‌اند و در حال حاضر در تعداد محدودی از مراکز آموزشی، دختران نابینا و ناشنوا مشروط به این‌که سن‌شان پایین‌تر از ۱۴ سال باشد، می‌توانند درس بخوانند.

قبلاً در ولایت‌های لوگر، غزنی، قندوز، تخار و کابل تعداد زیادی از کودکان دارای معلولیت بینایی و شنوایی در مراکز آموزشی اختصاصی درس می‌خواندند که طی سه سال گذشته به تدریج توسط طالبان مسدود شدند. منابع به رواداری گفته که در حال حاضر هیچ بودجه‌ای در وزارت معارف و وزارت کار طالبان برای حمایت از مراکز آموزشی و حرفه‌ای برای افراد دارای معلولیت در نظر گرفته نشده است.

با این حال، در ولایت خوست یک مرکز آموزش سواد و حرفه برای کودکان نابینا و ناشنوا فعال است؛ اما دختران به آن دسترسی ندارند. همین‌طور در ولایت غور دختران نابینا و ناشنوا مشروط به این‌که سن‌شان کمتر از ۱۴ سال باشد می‌توانند در مرکز آموزشی اختصاصی برای کودکان دارای معلولیت، درس بخوانند.

محرومیت زنان و دختران از حق آموزش، پیامدهای جدی را بر زندگی دختران دارای معلولیت به همراه داشته و آن‌ها را در معرض مشکلات و چالش‌های جدی قرار داده‌اند. زیرا یگانه فضای اجتماعی و امن که به این دختران کمک می‌کند تا توانمندی و مهارت‌های زندگی را کسب کنند، مکاتب ویژه است. از سوی دیگر، در حال حاضر، هیچ‌گونه تدابیر حمایتی برای بازتوانی این کودکان وجود ندارد.

72 رواداری، (وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۴)، (اگست ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/08/RW_MidYear2024_HRReport_Dari.pdf

73 مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کنوانسیون بین‌المللی حقوق افراد دارای معلولیت، (۱۲ دسامبر ۲۰۰۶)، <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>

تصویر: AP Photo Felipe Dana

خشونت، تنبه و آزار و اذیت جنسی در مکاتب و مدارس دینی

یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد که پس از تسلط دوباره طالبان بر افغانستان، در حالی که هیچ قانونی برای ممنوعیت و پیش‌گیری از جرایم علیه کودکان وجود ندارد، اشکال گوناگون خشونت از جمله تنبه بدنی و آزار و اذیت جنسی در مکاتب و مدارس دینی افزایش یافته است.

الف- خشونت و تنبیه فیزیکی

از آن‌جا که طالبان افرادی را در مکاتب و مراکز آموزشی استخدام کرده که عمدتاً فارغ‌التحصیلان مدارس دینی می‌باشند و با روش‌های مناسب آموزشی و تربیتی‌آشنایی ندارند؛ لذا مرتکب تنبیه و خشونت علیه کودکان می‌شوند.^{۷۴} گزارش‌گر ویژه سازمان ملل متحد در امور حقوق بشر نیز در آخرین گزارش خود از افزایش تنبیه بدنی دانش‌آموزان به دلیل استخدام آموزگاران «فاقد صلاحیت» یا «کم صلاحیت» در مکاتب، ابراز نگرانی کرده است.^{۷۵}

یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که لت و کوب، کوتاه کردن ناخن‌های دختران طوری که باعث ایجاد درد و جراحت می‌شود، زدن با چوب، خط کش، لگد، سیلی، بوکس، قیچی کردن چادر دانش‌آموزان دختر، شلاق زدن، گذاشتن قلم در میان انگشتان، ایستاد کردن با یک پا، گذاشتن کفش در دهان کودکان، خفه کردن، کار اجباری یک‌روزه، اخراج از مکتب و تحقیر و توهین از روش‌های تنبه دانش‌آموزان در مکاتب می‌باشند که عمدتاً توسط استادان تازه منصوب شده و ماموران اداره امر به معروف ارتکاب می‌یابد.

یک دانش‌آموز دختر از ولایت بامیان به رواداری گفته است که به خاطر پوشش خود، چندین بار از سوی ماموران امر به معروف تنبه و تحقیر و توهین شده است. در یک مورد دیگر در ولایت بادغیس، تعدادی از دختران و پسران در تاریخ ۵ اکتبر ۲۰۲۴ به مناسبت روز معلم جشن کوچکی را هماهنگی کرده بودند که از سوی هیات نظارت طالبان به صورت خشونت آمیز سرکوب و دانش‌آموزان دخیل

74 رواداری، وضعیت حقوق بشری کودکان افغانستان: موارد نقض حقوق مدنی و سیاسی از اگست ۲۰۲۱ تا اکتبر ۲۰۲۳، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/RW_ChildReport_Dari.pdf/11
 75 گزارش‌گر ویژه حقوق بشر، «وضعیت حقوق بشر در افغانستان»، (۳۰ اگست ۲۰۲۴)، <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/a79330-report-special-rapporteur-situation-human-rights-afghanistan>

در برگزاری این برنامه از مکتب اخراج گردیدند. هم‌چنین، بر بنیاد یافته‌های این گزارش، ماموران امر به معروف در این ولایت ناخن‌های بلند دانش‌آموزان دختر را به اندازه‌ی کوتاه می‌کنند که باعث ایجاد درد و جراحت می‌گردد و یا دخترانی که چادر رنگی می‌پوشند آن را قیچی می‌کنند.

در ماه جولای ۲۰۲۳، یک دانش‌آموز در یکی از مکاتب ولایت قندهار به اندازه‌ی توسط مدیر مکتب لت و کوب شده بود که برای درمان به شفاخانه منتقل شد.^{۷۶} همین‌طور، یک باشنده ولایت بدخشان گفته است، که یک آموزگار دینی با مشت بر سر دخترش زده که حین راه رفتن به زمین می‌خورد و اکنون در یک مرکز صحتی تحت درمان قرار دارد.

ب- خشونت و آزار و اذیت جنسی

رواداری گزارش‌های را بدست آورده است که نشان می‌دهد آموزگاران زن و کودکان دختر در مکاتب و مدارس دینی تحت کنترل طالبان، مورد آزار و اذیت جنسی قرار می‌گیرند. بر بنیاد این معلومات، تنها بخش کوچکی از جرایم تجاوز جنسی علیه کودکان در مدارس افشا می‌شود. زیرا از یک طرف کودکان قربانی فضا و فرصت صحبت کردن درباره‌ی آن چه بر آن‌ها گذشته است را ندارند و از سوی دیگر، خانواده‌ها نیز به دلیل ترس از طالبان و آسیب رسیدن به حیثیت و اعتبار اجتماعی‌شان این‌گونه قضایا را مخفی نگه می‌دارند.^{۷۷}

یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد که در یک مدرسه دینی در مرکز ولایت غور، ۶ تن از دختران دانش‌آموز مورد تجاوز جنسی قرار گرفتند؛ اما به دلیل اعمال فشار و تهدید از سوی طالبان، قضیه رسانه‌ای نشد. با این وجود، یک تن از قربانیان چهار روز بعد ازدواج کرد و خانواده سه قربانی دیگر نیز ولایت غور را ترک کردند. در این مدرسه حدود ۲۵۰ دختر درس می‌خواندند که در حال حاضر تعداد دانش‌آموزان آن به کمتر از نصف رسیده است. مصاحبه شونده‌گان هم‌چنین گفته‌اند که پس از این رویداد خانواده‌های زیادی دختران خود را از فرستادن به مدارس دینی منع می‌کنند.

در تاریخ ۲ سپتامبر ۲۰۲۳ یک تن از نیروهای طالبان به نام شاه ولی با دو همکارش، به قصد تجاوز جنسی بر یک آموزگار زن در منطقه ی غندک ولایت بامیان وارد یک مکتب شدند؛ اما آموزگار از چنگ آن‌ها فرار کرده و به خانه یک بزرگ محل پناه برد.^{۷۸}

اخیراً در ولایت دایکندی، یک قاری قرآن که توسط طالبان در یک مکتب استخدام شده، یک آموزگار زن را تحت فشار قرار داده بود که باید با او ازدواج کند. به همین دلیل، این آموزگار مجبور شد تا وظیفه‌اش را ترک نموده و به یک ولایت دیگر کوچ کند.

76 وضعیت حقوق بشری کودکان افغانستان: موارد نقض حقوق مدنی و سیاسی از آگست ۲۰۲۱ تا اکتبر ۲۰۲۳. (۲۰۲۳). https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/RW_ChildReport_Dari.pdf/11

77 همان.

78 جاده ابریشم، «تلاش طالبان برای تجاوز جنسی بر یک آموزگار زن در ولایت بامیان؛ پنج فرد ملکی زخمی شد». (۲ سپتامبر ۲۰۲۳). <https://jade-abresham.com/reports/11441>

پیامدهای اجتماعی، روانی و اقتصادی محرومیت زنان از حق آموزش و تحصیل

طالبان پس از بازگشت به قدرت، با صدور فرامین، احکام، اعلامیه‌ها و مقررات متعدد، زنان را از کار در مؤسسات دولتی و غیر دولتی ملی و بین‌المللی، سفارت خانه‌ها، رسانه‌ها و بخش‌های ورزشی، هنری و فرهنگی منع کرده‌اند. اکنون، تنها آموزگاران زن در مکاتب ابتدائیه و کارمندان بخش‌های صحتی عمدتاً در مراکز ولایت‌ها مشروط به رعایت حجاب و داشتن محارم شرعی به کار خود ادامه داده‌اند.^{۷۹} با این وجود، محرومیت زنان از حق آموزش و حق کار، پیامدهای زیان‌بار اجتماعی، روانی و اقتصادی را بر خانواده‌ها و جامعه تحمیل کرده است. چنان‌که بر اساس برآوردهای صندوق کودکان سازمان ملل متحد (UNICEF) محرومیت دختران از حق آموزش تنها در ۱۲ ماه نخست حاکمیت طالبان، زیان ۵۰۰ میلیون دالری به اقتصاد افغانستان وارد کرده است.^{۸۰}

از سوی دیگر، افزایش اشکال مختلف خشونت علیه زنان، از دیگر پیامدهای محرومیت از حق آموزش می‌باشد که شرایط زندگی برای زنان و دختران این کشور را دشوارتر کرده است.

الف- افزایش مشکلات روانی و اقدام به خودکشی در میان زنان و دختران

معلومات بدست‌آمده از صحبت با قربانیان، بخش‌های صحت روانی شفاخانه‌ها و نهادهای مشاوره روانی در افغانستان نشان می‌دهد که تشدید محدودیت‌ها بر زندگی زنان و دختران از جمله محرومیت از حق آموزش و کار، پیامدهای روانی مخرب و ناگواری را به همراه داشته است. ناامیدی، ترس و اضطراب، انزوا و گوشه نشینی، افسردگی، افکار خودکشی، عصبانی شدن و جیغ زدن در خواب، بیماری‌های اندک که بر اساس آن چه مصاحبه شوندگان گفته‌اند، در میان زنان و دختران افزایش پیدا کرده است. گزارش‌گر ویژه سازمان ملل متحد نیز در مورد افزایش میزان خودکشی در میان دختران جوان به خصوص در جنوب کشور ابراز نگرانی نموده و گفته است که ۵۰ درصد از مجموع رویدادهای خودکشی در میان دختران جوان اتفاق افتاده است.^{۸۱}

در ۱۱ آگست ۲۰۲۴ یک دختر که دانش‌آموز مکتب بود با ضرب گلوله خودکشی کرد. منابع گفته‌اند که دلیل این رویداد، مشکلات روانی و خشونت‌های خانوادگی بوده است. در یک مورد دیگر در ولایت دایکندی، یک آموزگار زن پس از آن اقدام به خودکشی کرد که توسط ریاست معارف طالبان به اتهام بی‌حجابی از وظیفه‌اش برکنار شده بود. در ۵ آگست ۲۰۲۴ یک دختر در ولسوالی خاش ولایت بدخشان به دلیل اجبار به ازدواج با یک عضو طالبان، خودکشی کرد. هم‌چنین، یک دختر دیگر در این ولایت در ۲۵ سپتامبر ۲۰۲۴، با خوردن مواد زهری اقدام به خودکشی نموده و به زندگی‌اش پایان داد. دلیل آن نیز اجبار به ازدواج با یک عضو گروه طالبان می‌باشد. موارد پیش‌گفته به دلیل محرومیت دختران از حق آموزش، مشکلات اقتصادی و افزایش میزان خشونت‌های خانگی اتفاق افتاده است.

79 رواداری، (وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۳)، (آگست ۲۰۲۳)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/08/RW_AFGHumanRights2023_Dari.pdf

80 صندوق کودکان سازمان ملل متحد، «محرومیت زنان از آموزش متوسطه در ۱۲ ماه گذشته منجر به زیان حداقل ۵۰۰ میلیون دالر به اقتصاد افغانستان شده است»، (۱۵ آگست ۲۰۲۲)، <https://www.unicef.org/afghanistan/press-releases/depriving-girls-secondary-education-translates-loss-least-us500-million-afghan#:~:text=KABUL%2C%2015%20August%202022%20%E2%80%93%20Keeping%20girls%20out,GDP%2C%20according%20to%20a%20new%20analysis%20by%20UNICEF>

81 گزارش‌گر ویژه حقوق بشر، (وضعیت حقوق بشر در افغانستان)، (۲۹ فبروری ۲۰۲۴)، <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5580-situation-human-rights-afghanistan-report-special-rapporteur>

یک متخصص از ولایت قندهار به رواداری گفته است که روزانه حد اوسط ده بیمار روانی به او مراجعه می‌کند که از این میان حداقل سه تن آن‌ها را زنان و دخترانی تشکیل می‌دهند که از حق آموزش یا حق کار محروم شده‌اند.

یک مصاحبه شونده دیگر از این ولایت گفته است که: «دخترم صنف یازدهم مکتب بود که طالبان دروازه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها را بستند. دخترم تصمیم داشت در رشته‌ی طب درس بخواند؛ اما حالا با مشکلات روانی مواجه شده است. شب‌ها خواب ناراحت کننده می‌بیند و چیغ می‌زند. دخترم حالا تحت درمان قرار دارد و همه اعضای خانواده با او در عذاب هستند.»

یافته‌های این گزارش هم‌چنان نشان می‌دهد که ترس، اضطراب و ناامیدی نسبت به آینده در میان دختران پایین‌تر از صنف ششم نیز وجود دارد. یک دانش‌آموز صنف ششم از ولایت بامیان گفته است که «حتا فکر کردن به این که سال آینده نمی‌توانم درس بخوانم برایم آزار دهنده است.»

ب- ازدواج‌های اجباری و زودهنگام

یافته‌های این گزارش نشان می‌دهد که طی سه سال گذشته و به دلیل محرومیت دختران از حق آموزش و حق کار، ازدواج‌های اجباری و زودهنگام در بخش‌های مختلف افغانستان افزایش یافته است.

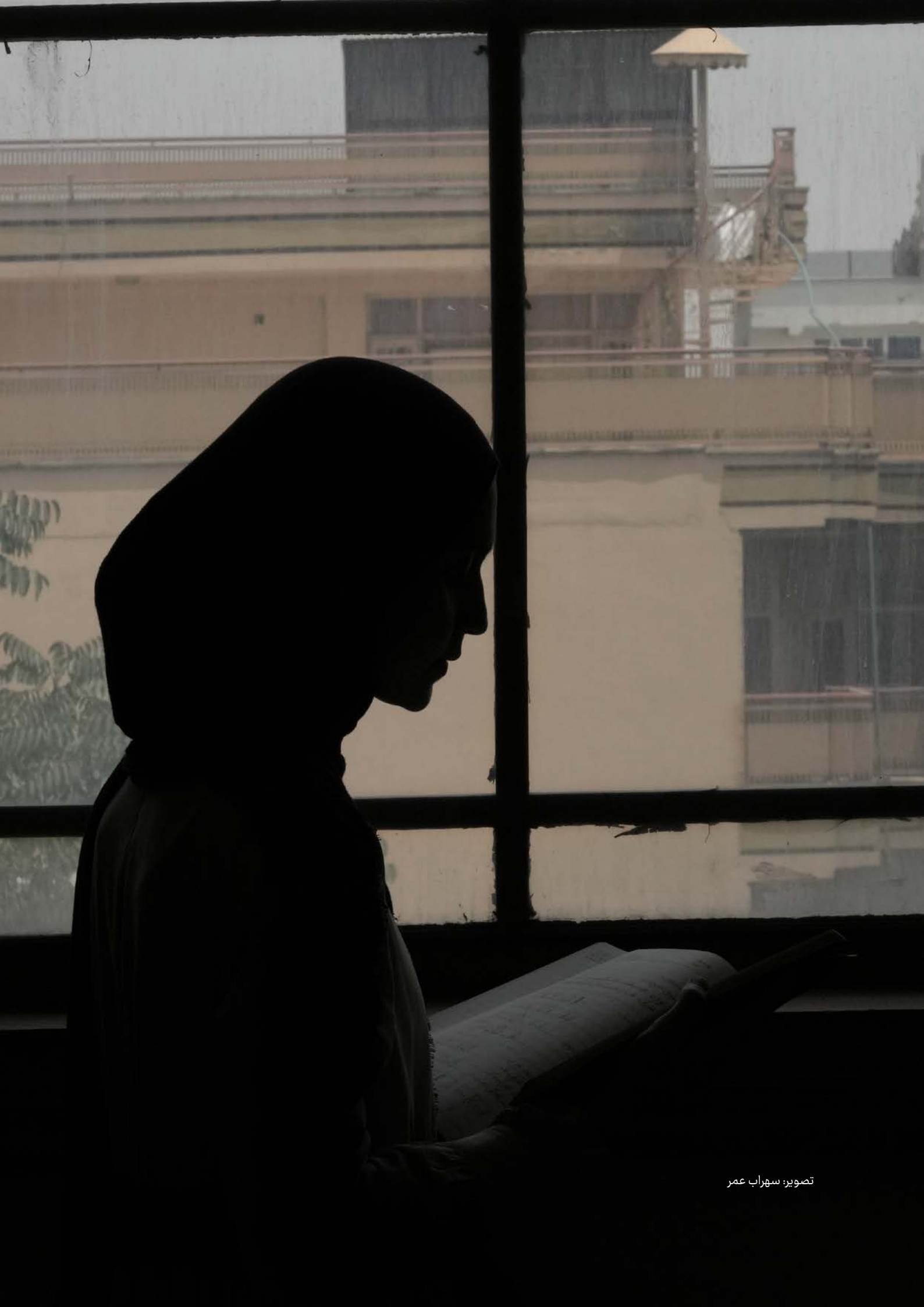
یک دانش‌جوی رشته طب در یکی از دانشگاه‌های خصوصی حوزه جنوب غرب به رواداری گفته است که پس از ممنوعیت تحصیل توسط طالبان، مجبور به ازدواج شده است. او می‌گوید بعد از آن‌که دختران از تحصیل در دانشگاه‌ها منع شدند، تحت فشار خانواده‌اش قرار داشت تا ازدواج کند.

هم‌چنین، یک‌تن از دانش‌آموزان دختر از ولایت میدان وردک گفته که در ۱۵ سالگی مجبور به ازدواج با یک مرد ۴۰ ساله شده است. او می‌گوید که تصمیم داشت معلم شود اما بعد از آن‌که دروازه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها بر روی زنان بسته شد، تمام امید و آرزوهایش را از دست داد و اکنون از کودک خود مراقبت می‌کند.

یک مصاحبه شونده دیگر از شهر کابل گفته است که: «صنف هشتم مکتب بودم که طالبان دختران را از رفتن به مکتب منع کردند. بعد از مدتی خانواده‌ام بالایم فشار آورد که باید نامزد شوم، من راضی نبودم اما خانواده‌ام می‌گفت درس و تحصیل نیست، کار و مصروفیت دیگر هم نیست باید نامزد شوی و عروسی کنی. من با وجودی که خیلی تلاش کردم اما خانواده‌ام راضی نشد. هیچ‌کار دیگری نمی‌توانستم چون وضعیت اقتصادی ما هم خوب نبود.» یک‌تن از اقارب یک قربانی دیگر از ولایت بدخشان گفته است که: «گل پیکی (نام مستعار) صنف هفتم مکتب بود که طالبان آمد و از نعمت درس و ادامه‌ی تحصیل محروم شد، چون وضعیت اقتصادی پدرش خوب نبود و مادرش مریض بود و نان‌آور دیگر هم نداشت، به اجبار به عقد نکاح یک طالب که ۳۵ سال دارد در آمد. شوهر او یک زن دیگر نیز دارد.»

یک دانش‌آموز صنف دهم از مرکز ولایت غزنی، سال گذشته تن به ازدواج زودهنگام و اجباری داد. او دختر یک دست‌فروش بود و قصد داشت طب بخواند؛ اما محرومیت از حق آموزش و تحصیل، سبب مشکلات روانی برای او شده بود. به اصرار پدر و به خاطر رهایی از مشکلات و افسردگی تن به ازدواج داد.

همین‌طور، یک دختر ۱۴ ساله از ولایت هرات به رواداری گفته است: «وقتی طالبان آمد صنف ۴ مکتب بودم، پدرم همه اعضای خانواده را به صورت قاچاقی به خارج از کشور برد و در ماه دسامبر ۲۰۲۳ به هرات برگشتیم. یک ماه بعد پدرم مرا مجبور کرد که با یک مرد ۴۰ ساله ازدواج کنم چون وضعیت اقتصادی ما خوب نبود. شوهرم قاچاق‌بر و پولدار بود و فعلاً به خاطر قاچاق مواد مخدر زندانی می‌باشد.»

یک دختر دیگر از ولایت غور به رواداری گفته است: «هفت ماه قبل پدر و مادرم از من خواست که باید ازدواج کنم، پدرم می‌گفت اگر ازدواج نکنی طالبان تو را مجبور می‌کنند که همراهی‌شان ازدواج کنی. من ناگزیر شدم که خواست پدر و مادرم را قبول کنم.» او می‌گوید: «قبل از طالبان مکتب می‌رفتم و اول نمره صنف خود بودم، مادرم همیشه برایم دعا می‌کرد که در آینده داکتر شوم. خودم نیز همین آرزو را داشتم اما وقتی طالبان آمد و مکاتب را مسدود کرد تمام آرزوهایم از بین رفت. قبلاً شب و روز درس می‌خواندم و برای آرزوهایم تلاش می‌کردم اما حالا شب و روز ما با ناراحتی و غم و درد می‌گذرد.»

ارزیابی راهکارهای بدیل آموزش زنان

واقعیت این است که تنها گزینه‌ی مؤثر برای دسترسی دختران به حق آموزش و تحصیل، تضمین این حق برای آن‌ها و بازگشایی مکاتب و دانشگاه‌ها با نصاب آموزشی مبتنی بر موازین حقوق بشر و ارزش‌های مانند رواداری، تساهل و تسامح می‌باشد. هیچ راهکار دیگری نمی‌تواند بدیل و جای‌گزین مناسب آموزش رسمی قرار گیرد؛ زیرا از یک طرف امکانات مورد نیاز برای آن فراهم نیست و از سوی دیگر طالبان و به خصوص اداره استخبارات و اداره امر به معروف آن‌ها، آن‌گونه که یافته‌های این گزارش نشان داده است، تلاش می‌کنند تا هیچ فرصت و زمینه‌ای را برای تحصیل و آموزش زنان و دختران افغانستان باقی نگذارند. با این وجود، در ادامه به ارزیابی مؤثریت و قابل دسترس بودن گزینه‌های ذیل و نیز نگرانی‌ها و چالش‌های که وجود دارد پرداخته می‌شود.

الف- آموزش‌های مخفی و آنلاین

آموزش‌های آنلاین و غیر حضوری می‌تواند یک گزینه مفید و جای‌گزین مؤقت برای دخترانی که از حق آموزش محروم شده‌اند، باشد. مشروط بر این‌که سازمان‌های غیرانتفاعی ملی و بین‌المللی منابع و امکانات لازم را برای این کار داشته باشند. اما این گزینه در دراز مدت به دلیل مشکلات متعدد از جمله محدودیت‌های طالبان، دسترسی محدود به برق، اینترنت و مشکلات اقتصادی نمی‌تواند راهکار پایدار باشد.^{۸۲} چنان‌که مصاحبه‌شوندگان نیز به رواداری گفته‌اند که در ولسوالی‌ها و مناطق دور دست، دخترانی که از حق آموزش محروم شده‌اند نمی‌توانند به این برنامه‌ها دسترسی داشته باشند. در این مورد یک مصاحبه‌شونده از ولایت هلمند گفته است که دختران تنها در دو شهر لشکرگاه و گرشک می‌توانند به آموزش‌های آنلاین دسترسی داشته باشند. در سایر ولسوالی‌ها و به خصوص مناطق دورافتاده نه اطلاعات چندانی درباره این‌گونه برنامه‌ها وجود دارد و نه امکانات آن فراهم است.

از سوی دیگر، برای شماری از دانش‌آموزان دختر، غیر رسمی بودن آموزش‌های آنلاین و رسمی نبودن اسناد و ادامه‌ی تحصیل نگرانی مهم‌تر است.^{۸۳} البته این‌ها تمام مشکلات نیست، چنان‌که شواهد موجود نشان می‌دهد اداره استخبارات و امر به معروف طالبان تنها در جریان شش ماه نخست سال ۲۰۲۴ دست‌کم ۱۳ مرکز آموزشی به‌شمول کورس‌های مخفیانه و آنلاین را در بخش‌های گوناگون کشور که برای دختران بالاتر از صنف ششم خدمات آموزشی ارائه می‌کرد مسدود نموده و حداقل ۲۸ تن از مدیران و

82 AACE، «آموزش آنلاین به مثابه راه نجات فرصت‌های آموزشی برای زنان و دختران افغان: مصاحبه با سیم‌ا احمدی»، (۴ اکتبر ۲۰۲۳)، <https://aace.org/review/online-education-as-a-lifeline-of-learning-opportunities-for-afghan-women-an-interview-with-sima-ahmadi>

83 اطلاعات روز، «محرومیت دختران از مکاتب: آیا آموزش آنلاین می‌تواند بدیل آموزش حضوری باشد؟»، (۱۵ اپریل ۲۰۲۲)، <https://www.etilatroz.com/140543/deprivation-of-girls-from-schools-can-online-training-be-an-alternative-to-face-to-face-training/>

دانش‌آموزان این مراکز را بازداشت و زندانی کرده‌اند.^{۸۴} تنها در ولایت بادغیس در جریان سال ۲۰۲۴ حداقل سه مرکز آموزشی که به صورت مخفی به دختران آموزش می‌دادند توسط طالبان تعطیل و جریمه نقدی شدند.

یک آموزگار زن از ولایت خوست گفته است که او به صورت مخفی برای دخترانی که از مکتب محروم شده‌اند، آموزش می‌داد که توسط طالبان شناسایی و بازداشت شد. طالبان از او تعهد گرفته است که دیگر چنین برنامه‌های را برگزار نکند. یک آموزگار زن در خانه‌اش تعدادی از دختران را تدریس می‌کرد که پس از چهار ماه، طالبان از این برنامه باخبر شد و به شوهرش هشدار داد که اگر این دختران بار دیگر به خانه‌اش بیایند هر دو را بازداشت و زندانی خواهند کرد. در همین حال، یک دانش‌جوی دختر که چند سال قبل از دانشگاه فارغ شده، مدت هشت ماه برای تعدادی از دختران محل مضامین درسی را تدریس می‌کرد که توسط ملا امام منطقه شناسایی و به طالبان گزارش داده شد. طالبان برادر این آموزگار را بازداشت و از او تعهد گرفته است که کورس را تعطیل کند.

یک کورس آموزشی در یک ولایت دیگر که به صورت مخفیانه برای دختران زبان آلمانی را آموزش می‌داد توسط استخبارات طالبان شناسایی و مسئول آن بازداشت شد. طالبان دروازه کورس را برای یک هفته مهر و لاک کردند و سپس با گرفتن تضمین و تعطیل کردن صنف دخترانه، مسئول آن را از زندان آزاد کردند. علاوه بر این، یک مصاحبه‌شونده از جنوب غرب کشور به رواداری گفته است که خاله‌اش به شکل پنهانی یک صنف تدریس مضامین مکتب را برای دختران ایجاد کرده بود که توسط اداره امر به معروف شناسایی و صنف درسی‌اش تعطیل شد. او می‌گوید که مأموران امر به معروف دو روز به خانه‌اش می‌آمدند و در مورد این صنف از آن‌ها بازجویی می‌کردند.

در جریان سه سال گذشته، دانش‌آموزان و دانش‌جویان دختر به هر ابزار و روش ممکن متوسل شدند، تا راهی برای دسترسی به آموزش پیدا کنند. کورس‌های مخفیانه برگزار کردند، در برنامه‌های آموزش آنلاین شرکت نمودند، گروه‌های مطالعه کتاب ایجاد نمودند و به نوبت کتاب‌های یک‌دیگر را می‌خواندند. اما هر کدام پس از مدتی توسط طالبان شناسایی و متوقف می‌شدند.

ب- بورسیه‌ها و کمک هزینه‌های تحصیلی

پس از ممنوعیت دختران از رفتن به دانشگاه‌ها و مکاتب، خانواده‌ها تمامی راه‌ها و گزینه‌های ممکن را برای تأمین دسترسی دختران‌شان به حق آموزش امتحان کرده‌اند. تعداد زیادی از خانواده‌ها در جریان سه سال گذشته به خاطر این که دختران‌شان بتوانند به مکتب و دانشگاه بروند، کشور را ترک نموده و با تحمل شرایط دشوار مهاجرت به ایران، پاکستان و دیگر کشورهای دور و نزدیک آواره شده‌اند.

هم‌زمان، تلاش‌های بین‌المللی نیز برای کمک به دختران افغانستان از طریق فراهم کردن بورسیه‌های تحصیلی رایگان ادامه دارد. در جریان سه سال گذشته دانشگاه‌های مختلف از سراسر دنیا بورسیه‌ها و کمک‌های هزینه‌های تحصیلی را برای دختران افغانستان اعلام کردند.^{۸۵}

بورسیه‌های تحصیلی می‌تواند مفیدترین راهکار برای تأمین دسترسی دختران این کشور به ادامه تحصیل و آموزش باشد؛ اما راه حل پایدار نیست. زیرا آگاهی لازم در مورد این‌گونه فرصت‌های تحصیلی، به خصوص در مناطق دور افتاده وجود ندارد و از سوی

84 رواداری، «گزارش وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۴»، (آگست ۲۰۲۴)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2024/08/RW_MidYear2024_HRRReport_Dari.pdf

85 یورو نیوز، «آموزش‌های آنلاین و بورس‌های تحصیلی: ابتکارات جهانی برای کمک به دختران دانش‌آموز و دانشجوی افغان»، (۳۰ دسامبر ۲۰۲۲)، <https://parisi.euronews.com/2022/12/30/online-training-and-30/12/https://parisi.euronews.com/2022>

scholarships-global-initiatives-to-help-afghan-girls-and-students

دیگر، محدودیت‌های اعمال شده توسط طالبان از جمله لزوم همراهی زنان توسط محارم شرعی برای سفر به بیرون از کشور، مانع دسترسی دختران واجد شرایط به چنین فرصت‌های آموزشی می‌شوند.

یک دانش‌جوی دختر از ولایت غزنی گفته است که او برای ثبت نام در یک بورسیه تحصیلی به دانشگاه مراجعه کرد تا نمرات خود را دریافت کند اما زمانی که مسئولان دانشگاه دلیل آن را پرسیدند، همکاری نکردند و به همین خاطر او از یک فرصت آموزشی محروم شده است.

مواردی نیز وجود دارد که طالبان عمداً مانع سفر دختران برای آغاز تحصیلات به خارج از کشور شده‌اند. حتا دخترانی که محارم شرعی با خود داشته با ممانعت طالبان مواجه شده‌اند.^{۸۱}

ج- مدارس دینی

در جریان سه سال گذشته که زنان و دختران افغانستان از رفتن به مکتب و دانشگاه منع شده‌اند، مدارس دینی به عنوان یکی از گزینه‌های بدیل برای دسترسی آن‌ها به آموزش و تحصیل مطرح می‌شود. البته این راهکار مورد حمایت و استقبال طالبان نیز قرار گرفته است. به همین دلیل ادارات امر به معروف، تحصیلات عالی و معارف این گروه خانواده‌ها را تشویق می‌کنند که فرزندان خود را به این مدارس بفرستند.

در کوتاه مدت ممکن است گشایش مدارس دینی به عنوان راهی برای فرار از وضعیت زندان‌گونه‌ای که بسیاری از زنان و دختران افغانستان آن را تحمل می‌کنند، تعبیر شود. اما در دراز مدت می‌تواند به گسترش خطر افراط‌گرایی در محیط‌های خانوادگی منجر گردد.^{۸۷} گزارش‌گرویه سازمان ملل متحد در امور حقوق بشر، در آخرین گزارش خود در مورد محتوای آموزش در مدرسه‌های دینی ابراز نگرانی کرده و گفته است گزارش‌های وجود دارد که نشان می‌دهد مدارس دینی، به نهادهای ترویج ایدئولوژی طالبان از جمله تبعیض نهادینه شده و سرکوب زنان و دختران مبدل شده‌اند.^{۸۸} با این وجود، اخیراً وزارت معارف طالبان گفته است که تعداد مدارس دینی در حال حاضر در این کشور، به بیش از ۲۱۰۰۰ مورد رسیده است که برای پیشبرد آن ۱۰۰ هزار نفر را استخدام خواهند کرد. بیش از سه میلیون و ۶۸۷ هزار کودک و جوان مصروف فراگیری آموزشی‌های دینی در این مدارس و مراکز تعلیمات اسلامی می‌باشند. وزارت معارف طالبان هم چنین گفته است که تعداد مکاتب دولتی و خصوصی به بیش از ۱۸ هزار می‌رسد.^{۸۹} در حالی که قبل از اگست ۲۰۲۱ تعداد مدارس دینی ثبت شده در دولت جمهوری اسلامی افغانستان، به ۵۰۰۰ هزار باب می‌رسید.^{۹۰}

یک مصاحبه شونده از ولایت هلمند گفته است که تعداد مدارس دینی در این ولایت به طور قابل توجهی افزایش یافته و طالبان حتا برای مدارس دینی خصوصی بودجه اختصاص می‌دهند. او اضافه کرده است که در حال حاضر مدارس دینی به یک تجارت مبدل شده چون مدرسین آن هم از طالبان معاش می‌گیرند و هم برخی از مخارج خود را توسط خانواده‌ها و دیگر نهادها تأمین می‌کنند. در ولایت قندوز نیز تعداد مدارس دینی افزایش چشم‌گیری داشته و مسئولان محلی و فرماندهان طالبان هر کدام برای شان مدارس جدید ایجاد کرده‌اند. معلومات بدست‌آمده از این ولایت نشان می‌دهد که در تعدادی از مدارس دینی تحت کنترل طالبان،

86 بی بی سی فارسی، «طالبان مانع رفتن ۷۰ دانش‌جوی دختر به دبستان؛ دانشجویان در آسیای میانه، نگران بازگشت به کابل هستیم»، (۲۳ اگست ۲۰۲۳)، <https://www.bbc.com/persian/articles/cnkgz924ldno>.

87 انستیتوت امور بین‌الملل استرالیا، «مدارس طالبان: یک بمب ساعتی در حال ساخت»، (۱۶ می ۲۰۲۴)، <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/taliban-madrasas-a-time-bomb-in-the-making>.

88 گزارشگر ویژه حقوق بشر، «وضعیت حقوق بشر در افغانستان»، (۳۰ اگست ۲۰۲۴)، <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/a79330-report-special-rapporteur-situation-human-rights-afghanistan>.

89 صدای آمریکا، «طالبان: بیش از ۲۱۰۰۰ مرکز دینی و بیش از ۱۸۰۰ مکتب در افغانستان فعال اند»، (۱۲ سپتامبر ۲۰۲۴)، <https://www.darivoa.com/a/for-the-first-time-the-number-of-religious-seminaries-increased-compared-to-schools-in-afghanistan/7781235.html>.

90 طلوع نیوز، «دولت قصد دارد مدارس را تحت کنترل درآورد»، (۸ جنوری ۲۰۲۱)، <https://tolonews.com/afghanistan-169095>.

همواره علیه علوم جدید و مضامین درسی مکاتب تبلیغات منفی صورت می‌گیرد و آن‌را «دنیوی» و غیر ضروری می‌خوانند. طالبان در این مدارس «فراگیری علوم مدرن برای دختران را بیهوده تلقی نموده و به کسب آموزش‌های مذهبی که به باور آن‌ها موجب سعادت هر دو جهان می‌شود»، تأکید می‌کنند.

بر بنیاد معلومات بدست‌آمده، طالبان بر تعدادی از مدارس دینی در ولایت‌های کابل، میدان وردک و کنرا اعمال فشار نموده تا نصاب درسی خود را مطابق معیارهای مورد نظر آن‌ها تغییر بدهند. این مدارس با مجوز حکومت پیشین فعالیت می‌کنند و استادان آن‌ها عمدتاً از دانشگاه‌های الازهر مصر و یا عربستان سعودی فارغ التحصیل شده‌اند. مصاحبه شونده‌گان گفته‌اند که طالبان تلاش می‌کنند تا نصاب تمام مدارس دینی اهل سنت را بر اساس فقه حنفی و با تفسیر «دیوبندی» و مطابق با برداشت‌های سخت‌گیرانه‌ی خود از اسلام تغییر بدهند. از سوی دیگر، رهبر طالبان به اداره استخبارات دستور داده که مدارس متعلق به سلفی‌ها (اهل حدیث) را بررسی و فعالیت شان را متوقف کنند.

در اکثر ولایت‌ها دختران را در مدارس دینی، مدرسین مرد و در شماری از ولایت‌ها مدرسین زن تدریس می‌کنند. در ولایت‌های که سطح تحصیلی دختران بالاتر رفته و یا کمبود مدرسین زن وجود دارد، مدرسین مرد از داخل یک غرفه و با استفاده از بلندگو در حالی که دختران را نمی‌بینند به آن‌ها تدریس می‌کنند. همین‌طور در ولایت قندهار در صورتی که مدرسین مرد دختران را تدریس کنند، باید یک پرده حایل بین آن‌ها وجود داشته باشد تا مدرسین دختران و دختران مدرسین خود را نبینند. دختران نمی‌توانند سوال کنند چون بر اساس قانون جدید امر به معروف طالبان، صدای زن «عورت» است.

هم‌زمان، یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که طالبان در شماری از مدارس دینی به دانش‌آموزان، آموزش‌های نظامی نیز می‌دهند. به‌طور مثال در ولایت قندوز آن‌ها یک مدرسه بزرگ به نام «مدرسه جهادی عمریه» ساخته‌اند که اکثریت مدرسین آن فارغ‌التحصیلان مدارس دینی پاکستان و به‌خصوص مدرسه حقانی است. در این مدرسه دانش‌آموزان را در دوره‌های مختلف شش ماهه، یک ساله و دوساله آموزش می‌دهند و پس از آن در بخش‌های ملکی و نظامی طالبان استخدام می‌کنند. همین‌طور، در یک مدرسه دیگر در ولایت هرات که قبلاً ریاست تربیه معلم این ولایت در آن قرار داشت، طالبان به دانش‌آموزان آموزش‌های نظامی نیز می‌دهند.

هم‌چنین، در یک باب مدرسه بزرگ دیگر که در منطقه زمین داور ولسوالی کجکی ولایت هلمند ایجاد شده به کودکان آموزش‌های نظامی داده می‌شود. یافته‌های رواداری نشان می‌دهد که طالبان کودکان را به منظور استفاده نظامی در این مدرسه آموزش می‌دهند.^{۹۱} در ولایت غزنی نیز در چندین مدرسه دینی به کودکان آموزش‌های نظامی ارائه می‌شود و اخیراً کار ساخت یک مجتمع بزرگ دینی در ولسوالی ناوه این ولایت آغاز شده است که مطابق معلومات بدست‌آمده یکی از برنامه‌های آن آموزش فنون نظامی و جنگی به کودکان می‌باشد.

در ولایت‌های جنوب غربی نیز، شماری از امامان مساجد و مسئولان محلی طالبان به صورت علنی برای تشویق کودکان به آموزش شیوه‌های خشونت‌آمیز جنگ و پیوستن آن‌ها به صفوف نیروهای طالبان تبلیغات می‌کنند. دو کودک ۱۵ ساله و ۱۴ ساله از ولایت هلمند به رواداری گفته‌اند که دوست دارند به مدرسه بروند و فنون جنگی را بیاموزند تا در صفوف نیروهای طالبان فعالیت کنند.^{۹۲}

محرومیت زنان از حق آموزش و تحصیل به مثابه جنایت علیه بشریت

طالبان از زمان بازگشت به قدرت، مرتکب اقدامات سازمان یافته و هدفمند برای حذف زنان از عرصه های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی شده و بدون توجه به مکلفیت های قانونی خود برای احترام به موازین بین المللی حقوق بشر، زنان و دختران این کشور را از اساسی ترین حقوق و آزادی های بشری شان از جمله حق کار، حق آموزش، مشارکت در امور عمومی و حق گشت و گذار آزادانه محروم کرده اند.^{۹۳} این اقدامات تبعیض آمیز به عنوان خط و مش رسمی طالبان تعقیب و سازماندهی آن در بالاترین سطح رهبری آن ها انجام می شود که مقامات این گروه آن را پنهان نمی کنند.^{۹۴}

با این وجود، محرومیت عمدی و سیستماتیک زنان از حق آموزش آن گونه که در این گزارش توضیح داده شد، بخشی از سیاست رسمی و اقدامات سازمان یافته طالبان است که در جریان سه سال گذشته اجرا شده و بر اساس آن چه در اساسنامه محکمه جزایی بین المللی آمده است می تواند تعذیب جنسیتی (Gender Persecution) و مصداق جنایت علیه بشریت قلمداد شود.^{۹۵} جرم تعذیب جنسیتی زمانی محقق می شود که مرتکب بر خلاف قوانین بین المللی یک نفر یا یک گروه اجتماعی را به دلیل هویت جنسیتی آن ها به شدت از حقوق اساسی شان محروم کند و این اقدام با نیت قبلی و به عنوان بخشی از یک حمله گسترده یا سیستماتیک در ارتباط با هر عملی که در بند ۱ ماده ۷ اساسنامه مذکور تصریح شده، انجام شود.^{۹۶} البته حمله سیستماتیک لزوماً به معنای اقدامات نظامی نیست بلکه مشمول مجموعه ای رفتارها و اقدامات هدفمند و سازمان یافته نیز می شود که یک جمعیت مشخص غیر نظامی را هدف قرار دهد.^{۹۷}

بر اساس رأی دادگاه نظامی نورنبرگ، محرومیت از حق آموزش و حق تدریس می تواند از عناصر تعذیب جنسیتی باشد. دادگاه یوگسلاوی سابق نیز با استناد به رأی دادگاه نظامی نورنبرگ، اعلام کرد که تعذیب جنسیتی نه تنها شامل اعمال فیزیکی بلکه شامل اعمال تبعیض آمیز دیگر مانند محروم کردن افراد از فرصت های تحصیلی یا شغلی نیز هست.^{۹۸} با این وصف، محرومیت عمدی زنان از حق آموزش و تحصیل توسط طالبان، به مثابه جنایت علیه بشریت به عنوان یکی از جرایم تحت صلاحیت قضایی محکمه بین المللی می تواند مورد رسیدگی قرار بگیرد؛ زیرا دولت افغانستان در سال ۲۰۰۳ به اساسنامه این محکمه الحاق کرده است.^{۹۹}

93 رواداری، «وضعیت حقوق بشر در شش ماه نخست سال ۲۰۲۳»، (اگست ۲۰۲۳)، https://rawadari.org/wp-content/uploads/2023/08/RW_AFGHumanRights2023_Dari.pdf

94 گزارش گزارش گرویزه در مورد وضعیت حقوق بشر در افغانستان، (پدیده نظام نهادینه شدهی تبعیض، جدا سازی، بی احترامی به کرامت انسانی و طرد زنان و دختران) (۱۳ می ۲۰۲۴)، <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g24/pdf/g2407500.pdf?OpenElement>

95 مطابق ماده ۷ بند (۲) (ز) اساسنامه محکمه بین المللی جزایی، تعذیب جنسیتی عبارت از محرومیت عمدی و شدید یک گروه یا جمعیت از حقوق اساسی آنان بر خلاف موازین حقوق بین الملل، به دلیل هویت گروهی یا جمعی آنان می باشد. نگاه کنید به: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

96 همان.

97 .... یک حمله در صورتی سیستماتیک است که به اندازه کافی سازماندهی شده و تصادفی نباشد مانند الگوی از جنایت مشابه، «جنایت علیه بشریت»، نگاه کنید به [/https://cja.org/human-rights-issues/crimes-against-humanity](https://cja.org/human-rights-issues/crimes-against-humanity)

98 MADRE، «سلسله تعذیب جنسیتی جنایت علیه بشریت - شماره یک: تعذیب جنسیتی در افغانستان: جنایت علیه بشریت»، (مارچ ۲۰۲۳)، نگاه کنید به: <https://www.madre.org/wp-content/uploads/2023/Afghanistan-Report-2023.pdf>

99 محکمه بین المللی جزایی، «افغانستان»، (۷ نوامبر ۲۰۰۴)، نگاه کنید به: <https://asp.icc-cpi.int/states-parties/asian-states/afghanistan>

نتیجه‌گیری

طالبان با محرومیت عمدی، سیستماتیک و هدفمند زنان از حق آموزش، به صورت آشکار مقررات مندرج در کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان را نقض نموده که به موجب اساسنامه محکمه جزایی بین‌المللی، می‌تواند تبعیض جنسیتی و جنایت علیه بشریت محسوب گردد...

هم‌چنین، طالبان در مدت سه سال گذشته اقدامات گسترده‌ی را برای ایدئولوژیک‌سازی نظام آموزش و پرورش انجام داده و تلاش نموده تا مکاتب و دانشگاه‌های کشور را در مسیر مورد نظر خود هدایت کنند نه در جهت پیشرفت و توسعه‌ی علمی، اقتصادی و فرهنگی. از این رو، تغییرات اعمال شده در نصاب مؤسسات آموزشی و تحصیلی و به‌خصوص اجبار دانش‌آموزان، دانش‌جویان و استادان به یادگیری مسایل مذهبی همسو با روایت بنیادگرایانه و افراطی آن‌ها، نگران‌کننده است و می‌تواند پیامدهای بسیار مخربی بر جامعه افغانستان و به‌ویژه آینده‌ی کودکان این کشور تحمیل کند.

محرومیت عمدی زنان و دختران از حق آموزش، پیامدهای زیان‌بار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز به همراه داشته و موجب افزایش میزان ازدواج‌های اجباری و قبل از وقت، خودکشی و دیگر مشکلات و بیماری‌های روانی در میان زنان و دختران شده و ادامه‌ی این وضعیت می‌تواند به بروز چالش‌های جدی تری در سطح خانواده و جامعه منجر شود. بنابراین، رسیدگی به این وضعیت جاری و بحران آموزشی در افغانستان، مستلزم توجه و تمهیدات فوری از سوی جامعه جهانی، سازمان‌های بین‌المللی، رسانه‌ها، نهادهای حقوق بشری و مردم افغانستان می‌باشد.

هرچند هیچ راهکار پایدار و دایمی جز احترام به کرامت انسانی زنان و تضمین حقوق انسانی آنان از جمله بازگشایی مکاتب و دانشگاه‌ها، برای دسترسی دختران به حق آموزش و تحصیل وجود ندارد؛ اما در حال حاضر حمایت از برنامه‌های بدیل آموزشی چون آموزش آنلاین و یا آموزش از طریق رسانه، افزایش بورسیه‌های تحصیلی، آموزش خانگی و سایر گزینه‌ها و همچنان حمایت از سازمان‌ها و فعالان عرصه‌ی آموزش می‌تواند به عنوان گزینه‌های مفید و البته موقتی فرصت‌های دسترسی زنان و دختران افغانستان را به حق آموزش تأمین کند.

پیشنهادات

برای تأمین دسترسی زنان به حق آموزش و تحصیل و نیز رسیدگی به چالش‌ها و نگرانی‌های موجود رواداری موارد ذیل را پیشنهاد می‌کند:

به جامعه جهانی و سازمان ملل متحد:

- محرومیت عمدی، سازمان‌یافته و هدفمند زنان از حق آموزش نقض صریح مقررات مندرج در کنوانسیون بین‌المللی رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان بوده و مطابق اساسنامه محکمه بین‌المللی جزایی می‌تواند تعذیب جنسیتی و جنایت علیه بشریت باشد. از این رو، از محکمه جزایی بین‌المللی و دیگر مکانیسم‌های حقوقی و جزایی سازمان ملل متحد می‌خواهیم که مطابق با وظایف و صلاحیت‌های قانونی به این مسأله رسیدگی مؤثر نمایند.
- طالبان با نقض حق آموزش و حق کار زنان هم‌چنین آن‌ها را از سایر حقوق انسانی‌شان از جمله حق رهایی از تبعیض، حق دسترسی به خدمات صحتی و حق دسترسی به سطح زندگی مناسب نیز محروم نموده‌اند. بنابراین، از جامعه جهانی می‌خواهیم که اقدامات عملی را برای پاسخ‌گو کردن طالبان اجرا نموده و از نقض بیش‌تر حقوق بشری زنان و دختران این کشور جلوگیری نمایند.
- آن‌گونه که یافته‌های این گزارش نشان داده است، طالبان با اعمال تغییرات گسترده در برنامه‌های درسی مکاتب و دانشگاه‌ها برای ایدئولوژیک‌سازی آموزش و ترویج افکار بنیادگرایانه‌ی مذهبی تلاش می‌کنند. با این وجود، از جامعه جهانی می‌خواهیم که برای پیش‌گیری از گسترش خطر بنیادگرایی مذهبی و نیز حصول اطمینان از آموزش و پرورش مناسب کودکان این کشور، بر مؤسسات تحصیلی و آموزشی تحت کنترل طالبان به صورت جدی نظارت نمایند.
- «قانون امر به معروف و نهی از منکر طالبان» توهین آشکار به زنان افغانستان و نقض صریح کرامت انسانی آن‌ها می‌باشد. چنان‌که یافته‌های رواداری نشان می‌دهد، پس از انتشار این قانون محدودیت‌های سخت‌گیرانه‌ی حتا بر کودکان دختر در مکاتب ابتدائیه افزایش یافته و در حال حاضر آنان مجبور به پوشیدن ماسک و دست‌کش می‌باشند تا صورت‌شان دیده نشود. از این رو، از جامعه جهانی می‌خواهیم که هرچه عاجل مانع تطبیق این قانون شوند.
- هیچ‌گزینه و راهکار پایدار برای آموزش رسمی زنان و دختران افغانستان وجود ندارد؛ لذا از جامعه جهانی توقع داریم که با استفاده از مکانیسم‌ها و ابزارهای قانونی، بر طالبان فشار وارد نمایند تا دروازه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها را بر روی زنان باز نمایند.
- از جامعه جهانی می‌خواهیم که برای تأمین دسترسی زنان و دختران افغانستان به حق آموزش، از بورسیه‌ها و کمک‌هزینه‌های تحصیلی به عنوان راهکار مؤقت حمایت نمایند.
- از جامعه جهانی جدا می‌خواهیم که برای حمایت از دسترسی کودکان متعلق به اقلیت‌های قومی و مذهبی، به آموزش به زبان مادری، تاریخ، فرهنگ و مذهب‌شان، اقدامات و تمهیدات مؤثری را روی دست گیرند.
- از سازمان همکاری اسلامی و دیگر کشورهای منطقه می‌خواهیم که برای دسترسی زنان و دختران به حق آموزش، بر طالبان اعمال فشار نمایند.

به مقامات حاکم:

- افغانستان به اسناد الزام‌آور بین‌المللی حقوق بشر از جمله کنوانسیون رفع کلیه اشکال تبعیض علیه زنان، کنوانسیون حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض نژادی و کنوانسیون حقوق کودک که حق آموزش را برای همه افراد بدون هیچ استثنا و تبعیض به رسمیت شناخته، پیوسته است. از این رو، از مقامات حاکم می‌خواهیم که با توجه به مسئولیت‌های حقوقی خود برای احترام به حقوق مندرج در اسناد یاد شده فوراً دروازه‌های مکاتب و دانشگاه‌ها را بر روی زنان و دختران این کشور بگشایند.
- تداوم محرومیت عمدی زنان و دختران از حق آموزش نقض صریح مقررات مندرج در کنوانسیون بین‌المللی رفع هرگونه تبعیض علیه زنان می‌باشد که مسئولیت‌های جدی حقوقی را به دنبال دارد. از این رو، از مقامات حاکم می‌خواهیم که بیش‌تر از این کارنامه نقض حقوق بشری را خود را سنگین نکنند و به حق آموزش زنان به عنوان یکی از حقوق بشری آن‌ها احترام نمایند.
- از مقامات حاکم می‌خواهیم که به حق آموزش کودکان متعلق به اقلیت‌های قومی به زبان مادری و نیز آموزش تاریخ، فرهنگ و مذهب‌شان احترام گذاشته و همچنین زمینه‌های دسترسی کودکان دارای معلولیت به حق آموزش را فراهم نمایند.
- روداری هم‌چنین از مقامات حاکم می‌خواهد که از ایدئولوژیک‌سازی آموزش و تغییر سلیقه‌ای برنامه‌های درسی مکاتب و دانشگاه‌ها خودداری نموده و در امر تعلیم و تربیت کودکان کشور بر مبنای موازین حقوق بشر عمل نمایند.

برای افغانستان برابرو صلح آمیز

RAWADARI.ORG

